

Univerzita Karlova v Praze

Husitská teologická fakulta

Diplomová práce

Význam pravdy ve vztahu adoptivních rodičů a osvojeného dítěte

Importance of Truth in Relation Adoptive Parents and the Adopted Child

Vedoucí práce:

Mgr. Tereza Cimrmannová, Ph.D

Autorka:

Bc. Radka Pospíšilová

2013

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji vedoucí diplomové práce Mgr. Tereze Cimrmannové, Ph.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Děkuji také Mgr. Leoně Roubalíkové za odborné vedení studijní praxe, která byla mimo jiné bohatou inspirací k této práci.

Děkuji všem adoptivním rodičům a adoptovaným dětem, kteří byli ochotni se se mnou podělit o své příběhy, na jejichž základě vznikly kazuistiky použité v této práci.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem „Význam pravdy ve vztahu adoptivních rodičů a osvojeného dítěte“ napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Hranicích dne 19. června 2013

ANOTACE

V této diplomové práci se zabývám jednou z podob náhradní rodinné péče, a sice adopcí. Hlavním těžištěm práce je pravda ve vztahu adoptivních rodičů a osvojeného dítěte a vzájemná komunikace o faktu adopce. V práci se dále zabývám identitou rodičů a adoptivních dětí. Práce popisuje stanoviska odborníků, kteří se zabývají náhradní rodinnou péčí a sdělováním pravdy adoptovaným dětem, což komparuji se zkušenostmi adoptivních rodičů a dětí prostřednictvím kazuistik. Součástí diplomové práce je také popis některých doprovodných technik, které komunikaci usnadňují.

KLÍČOVÁ SLOVA

Adopce, identita, komunikace, náhradní rodinná péče, pravda, rodičovství, rodina, vývojová psychologie, arteterapie, biblioterapie, autogenní trénink, rituály.

ANNOTATION

The dissertation is dealing with an issue of substitute parental care, especially of an adoption. The fundamental point of the thesis is the verity in the relationship between the substitute parents and the adoptive child and the communication about the fact of the adoption. Further the thesis is focussed on the identity of the parents and the adoptive children. The dissertation describes the attitudes of the professional that are dealing with the substitute parental care and telling the truth to the adoptive children. The information from the professionals is compared with the experiences of the substitute parents and children through the casuistries. There is a description of some accompanying techniques that the communication facilitates.

KEY WORDS

Adoption, identity, communication, substitute parental care, truth, parenting, family, developmental psychology, art psychotherapy, bibliotherapy, autogenic training, rituals

OBSAH

1. LEGISLATIVA A PROCES ADOPCE	9
1.1 Právní ukotvení adopce	10
1.2 Zprostředkování adopce.....	12
2. RODIČOVSTVÍ A PSYCHOSOCIÁLNÍ RÁMEC NÁHRADNÍ RODINY	18
2.1 Biologické rodičovství	22
2.2 Náhradní rodičovství	24
2.3 Psychologické rodičovství	26
3. IDENTITA JAKO ZÁKLAD ZDRAVÉ KOMUNIKACE.....	31
3.1 Identita rodiny	33
3.2 Identita adoptivních rodičů	34
3.3 Identita dítěte.....	36
4. SDĚLOVÁNÍ PRAVDY ADOPTOVANÉMU DÍTĚTI	41
4.1 Vhodný způsob sdělování	45
4.2 Vhodné načasování sdělování pravdy o adopci.....	49
4.2.1 Sdělování pravdy o adopci v závislosti na vývojovém stupni	52
4.2.2 Kojenecké období	53
4.2.3 Předškolní věk	55
4.2.4 Mladší školní věk.....	56
4.2.5 Starší školní věk.....	58
4.2.6 Pubescence a adolescence	58
4.3 Souhrn nejčastějších chyb a doporučení.....	61
5. DOPROVODNÉ TECHNIKY KE KOMUNIKACI O ADOPCI	64
5.1 Biblioterapie	64
5.2 Autogenní trénink	67
5.3 Kniha života.....	69
5.4 Arteterapie.....	71
5.5 Rituály.....	74
ZÁVĚR	76
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	78
PŘÍLOHY.....	81
RESUMÉ	85
SUMMARY	85

SEZNAM ZKRATEK

apod.	a podobně
atd.	a tak dále
např.	například
tj.	to je
aj	a jiné
tzn.	to znamená

ÚVOD

Tématem této práce je jedna z podob náhradní rodinné péče, adopce. Zásadním bodem textu je vhodná komunikace mezi adoptivními rodiči a osvojeným dítětem o samotném faktu adopce. Jaký je význam pravdy v jejich vztahu? Cílem této práce bude popsat stanoviska odborníků, kteří publikovali své odborné zkušenosti na téma „sdělování pravdy adoptovaným dětem“. Vzhledem k tomu, že charakter komunikace v nejrozličnějších vztazích úzce souvisí především s identitou účastníků komunikace, budu se podrobněji zabývat právě identitou rodičů a dětí. Nedílnou součástí práce bude stručný popis doprovodných technik, které komunikaci mezi rodiči a adoptovanými dětmi usnadňují. Práci doplním kazuistikami, v komentářích bude obsažena diskuse a komparace s dosud publikovanými poznatky.

Téma adopce a zejména téma sdělení pravdy o adopci osvojenému dítěti jsem si vybrala především proto, že se o tuto problematiku dlouhodobě zajímám. Komunikací s adoptovaným dítětem jsem se zabývala již ve své bakalářské práci s názvem „Psychosociální kontext komunikace s adoptovaným dítětem“ a také v několika kratších útvarech během studia. Inspirací pro první zpracovávání tohoto tématu mi byl příběh rodiny z mého okolí. Manželé adoptovali dceru a setkali se s obtížemi právě při sdělování pravdy o její adopci. Významnou inspirací a zdrojem informací mi byla také studijní praxe na odboru sociálních věcí a zdravotnictví, oddělení sociálně-právní ochrany, kde jsem díky spisové dokumentaci mohla studovat celý proces adopce. Získala jsem tak nejen mnoho potřebných informací, ale i celistvý přehled o tom, jak náročné je adoptovat dítě.

1. LEGISLATIVA A PROCES ADOPCE

Proces adopce je ukotven v legislativních předpisech, zejména v zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině a zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Právními předpisy se budu podrobněji zabývat v podkapitole 1.1 Právní ukotvení adopce.

Proces adopce se může případ od případu nepatrně lišit, jak jsem zjistila také z rozhovorů s adoptivními rodiči. Délka celého procesu pak záleží v menší míře i na štěstí: vzhledem k vyplnění požadavků v žádosti je otázkou času, kdy se najde dítě dle představ rodičů zařazených do pořadníku čekatelů na osvojení. Jeden příklad z praxe mohu doložit kazuistikou: Paní Jana zjistila, že nemůže otěhotnět ve svých 34 letech. Po třech neúspěšných pokusech o umělé oplodnění dala na radu své lékařky a začala uvažovat o adopci. Manžel se zprvu zdráhal, především proto, že pro něj bylo těžké smířit se s tím, že vlastní dítě mít nebudou. Později na tuto myšlenku přistoupil. Lékařka jim také poradila, kde o adopci požádat. Na nejbližším odboru sociálních věcí vyplnili žádost, která byla zaměřena mimo jiné na to, o jaké dítě by stáli. Ve věku necelých 40 let tak podali žádost o osvojení dítěte. Následně museli oba partneři projít speciálním školením a také testy, které měly prověřit, zda jsou opravdu vhodnými žadateli o osvojení dítěte. Poté následovala asi roční pauza, než se z odboru sociálních věcí ozvali s tím, že je možné adoptovat chlapečka. To, že se jedná o kojence, oba značně překvapilo, protože jim na počátku bylo řečeno, že vzhledem k věku nemohou počítat s dítětem mladším pěti let. Na přípravu měli Jana a Martin ani ne týden. Následně se jeli podívat do kojeneckého ústavu, kde byl chlapeček umístěn. Paní Jana popisovala stav, kdy nechtěla chlapečka déle nechávat v ústavním zařízení a přála si jej ihned odvézt. Pro dítě se však mohli vrátit až o tři dny později. Další rok pak trvalo soudní řízení, kterým se celá adopce završila. Poté následovalo další vyřizování na úřadech, především vyřizování nového rodného listu a trvalého pobytu.

1.1 Právní ukotvení adopce

„Osvojením vzniká mezi osvojitelem a osvojencem takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi, a mezi osvojencem a příbuznými osvojitele poměr příbuzenský. Osvojitelé mají rodičovskou zodpovědnost při výchově dětí. O osvojení rozhoduje soud na návrh osvojitele. Osvojiteli se mohou stát pouze fyzické osoby, které zaručují způsobem svého života, že osvojení bude ku prospěchu dítěte i společnosti. Mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl. Osvojit lze jen nezletilého, a to jen, je-li mu osvojení ku prospěchu. Jako společné dítě mohou někoho osvojit jen manželé. Je-li osvojitel manželem, může osvojit jen se souhlasem druhého manžela, tohoto souhlasu není třeba, jestliže druhý manžel pozbyl způsobilost k právním úkonům nebo je-li opatření tohoto souhlasu spojeno s překážkou těžko překonatelnou. K osvojení je třeba souhlasu zákonného zástupce osvojeného dítěte, dále je k osvojení třeba souhlasu rodiče, i když je nezletilý. Pokud jsou zákonnými zástupci osvojeného dítěte jeho rodiče, není třeba jejich souhlasu jestliže:

- Po dobu nejméně šesti měsíců soustavně neprojevovali opravdový zájem o dítě, zejména tím, že dítě pravidelně nenavštěvovali, neplnili pravidelně a dobrovolně vyživovací povinnost k dítěti a neprojevují snahu upravit si v mezích svých možností své rodinné a sociální poměry, aby se mohli osobně starat o dítě.
- Po dobu nejméně dvou měsíců po narození dítěte neprojevili o dítě žádný zájem, ačkoliv jim v provedení zájmu nebránila závažná překážka.

Souhlasu rodičů, kteří jsou zákonnými zástupci osvojovaného dítěte, není třeba, jestliže rodiče dají souhlas k osvojení předem bez vztahu k určitým osvojitelům. Souhlas předem musí být dán osobně přítomným rodičem písemně před soudem nebo před příslušným orgánem sociálně právní ochrany dětí. Souhlas může být dán

rodičem nejdříve šest týdnů po narození dítěte. Odvolat souhlas lze do doby, než je dítě umístěno na základě rozhodnutí do péče budoucích osvojitelů.“¹

Před rozhodnutím soudu o osvojení musí být dítě nejméně po dobu tří měsíců v péči budoucího osvojitele, a to na jeho náklad, což se nevyžaduje tehdy, když žádá o osvojení pěstoun, který má dítě v pěstounské péči, pokud doba pěstounské péče trvala alespoň tuto dobu.²

Soud před rozhodnutím poučí osvojitele o účelu, obsahu a důsledcích osvojení. Soud je povinen zajistit na základě lékařského vyšetření a dalších potřebných vyšetření zdravotní stav osvojitelů, jejich osobní dispozice a motivaci k osvojení a posoudit, zda se nepřičí účelům osvojení. S výsledky šetření pak seznámí osvojitele i zákonného zástupce osvojence. Soud je také povinen zjistit zdravotní stav osvojence a s výsledky seznámit osvojitele a zákonného zástupce osvojence.³

Osvojenec přijímá příjmení osvojitele. Společný osvojenec manželů bude mít příjmení určené pro ostatní jejich děti, to platí i v případě, že osvojitelem je manžel matky osvojence. Osvojením zanikají vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou. Zanikají také práva a povinnosti opatrovníka, případně poručníka, který byl ustanoven, aby za rodiče tato práva a povinnosti konal.⁴

Osvojení, vyjma osvojení nezrušitelného, může soud zrušit jen z důležitých důvodů na návrh osvojence nebo osvojitele. Zrušením osvojení vznikají znovu vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou. Osvojenec bude mít zpět své dřívější příjmení.⁵

Osvojení nezrušitelné znamená, že osvojení může být provedeno také tak, že soud na návrh osvojitele rozhodne, aby osvojitel byl zapsán v matrice na místo rodiče osvojence. Takto mohou osvojit dítě pouze manželé nebo jeden z manželů, který žije s některým z rodičů dítěte v manželství, a nebo pozůstalý manžel po rodiči nebo osvojiteli dítěte. Výjimečně takto může osvojit i osamělá osoba, jestliže jsou jinak

---

¹ Zákon č. 94/1963 Sb, o rodině, § 63 – 68.

² Zákon č. 94/1963 Sb, o rodině, § 68 – 69.

³ Zákon č. 94/1963 Sb, o rodině, § 69 – 70.

⁴ Zákon č. 94/1963 Sb, o rodině, § 71 – 72.

⁵ Zákon č. 94/1963 Sb, o rodině, § 73.

předpoklady, že osvojení bude plnit svoje společenské poslání. V takovém případě rozhodne soud tak, aby byl z matriky vypuštěn zápis o druhém rodiči dítěte. Toto osvojení nelze zrušit.⁶ V praxi má osamělá osoba velmi malé šance na osvojení dítěte.

1.2 Zprostředkování adopce

Osvojení se stejně jako pěstounská péče či osvojení dítěte z ciziny zprostředkovává na žádost fyzické osoby, která chce dítě osvojit nebo přijmout do pěstounské péče. Žadatel musí být občanem České republiky, který má na jejím území trvalý pobyt, popř. cizinec, který má však povolen trvalý pobyt podle zvláštního předpisu, upravujícího pobyt cizinců na území České republiky. Cizinec pak musí být k trvalému pobytu hlášen nejméně po dobu 365 dnů. Žádost o zařazení do evidence osob vhodných stát se osvojiteli se podává u obecního úřadu obce s rozšířenou působností.⁷

Průběh zprostředkování probíhá následovně: Nejprve žadatel podá žádost u obecního úřadu obce s rozšířenou působností, obvykle na odboru sociálních věcí a zdravotnictví, oddělení sociálně-právní ochrany dětí (názvy odborů a oddělení se mohou mírně lišit, např. odbor sociálních věcí nebo oddělení sociálně právní ochrany).

K žádosti o zařazení do evidence osob vhodných stát se osvojiteli či pěstouny je třeba přiložit následující doklady (příslušné formuláře obdrží žadatel na obecním úřadu obce s rozšířenou působností):

- žádost obsahující žadatelovy osobní údaje (jméno, příjmení, datum narození a místo trvalého pobytu) – Příloha č. 1
- doklad o státním občanství nebo o povolení k trvalému pobytu na území ČR nebo hlášení k pobytu na území ČR po dobu nejméně 365 dnů dle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území ČR

---

⁶ Zákon č. 94/1963 Sb, o rodině, § 74 – 75.

⁷ Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, § 20.

- dotazníky o rodinných, sociálních a ekonomických poměrů žadatelů a představách o přijatém dítěti – Příloha č. 2
- potvrzení zaměstnavatele o příjmech a hodnocení (v případě OSVČ daňové přiznání)
- opis z evidence Rejstříku trestů
- zpráva o zdravotním stavu
- rodné listy a oddací list
- písemné vyjádření žadatele, zda souhlasí s tím, aby po uplynutí šesti kalendářních měsíců od zařazení žadatele do evidence žadatelů vedené ministerstvem, byl zařazen také do evidence Úřadu pro zprostředkování osvojení dětí z ciziny
- písemné vyjádření žadatele, zda žádá výlučně o osvojení dítěte z ciziny
- písemný souhlas s tím, že orgán sociálně-právní ochrany je oprávněn zjišťovat další údaje potřebné pro zprostředkování, zejména o tom, zda způsobem života bude žadatel zajišťovat pro dítě vhodné výchovné prostředí
- písemný souhlas s tím, že orgán sociálně-právní ochrany je oprávněn kdykoli zjišťovat, zda nedošlo ke změně rozhodných skutečností ve spisové dokumentaci
- písemný souhlas s účastí na přípravě fyzických osob k přijetí dítěte do rodiny

Po shromáždění všech podkladů obecní úřad obce s rozšířenou působností postoupí kopii kompletní spisové dokumentace žadatelů neprodleně místně příslušnému krajskému úřadu, který na základě odborného posouzení rozhodne o zařazení či nezařazení žadatelů do evidence osob vhodných stát se pěstouny či osvojiteli. Odborné posouzení žadatelů zahrnuje několik složek:

- Posouzení zdravotního stavu – cílem a smyslem této části posouzení je zjistit, zda zdravotní stav žadatele nebrání účelu zprostředkování osvojení či pěstounské péče, aby nedošlo ke svěření dítěte do výchovy osobám, jež nevyhovují vysokým a dlouhodobým nárokům rodičovské péče, popř. osobám, u nichž by mohlo dojít k vážnému zhoršení zdravotního stavu, neschopnosti dlouhodobě pečovat o dítě nebo dokonce k ohrožení zdravého vývoje dítěte.
- Psychologické posouzení - je zaměřeno především na zjištění motivace k tomuto rozhodnutí, na posouzení výchovných postojů žadatelů, stability jejich manželství a fungování stávajícího rodinného systému. Nezbytnou součástí posouzení je psychologická diagnostika osobnosti žadatelů a vyjádření dětí žadatelů nebo žadatele k přijetí osvojovaného dítěte nebo dítěte svěřovaného do pěstounské péče s ohledem na jejich věk a rozumovou vyspělost.
- Posouzení bezúhonnosti žadatele, jeho manžela, druhu, dítěte a jiné osoby tvořící s žadatelem společnou domácnost. Za bezúhonného se přitom rozumí ten, kdo nebyl pravomocně odsouzen pro trestný čin, který směřoval proti životu, zdraví, lidské důstojnosti, mravnímu vývoji nebo jmění dítěte, nebo pro jiný trestný čin, jehož spáchání může mít vliv na způsobilost žadatele k řádné výchově dítěte.
- Absolvování a zhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny - cílem přípravy je poskytnout žadatelům potřebné informace vztahující se k péči o dítě a jeho výchově. Získané informace umožní žadatelům zbavit se nejistot, které tak závažné rozhodnutí, jakým je přijetí dítěte, zcela pochopitelně provázejí.

Po zařazení žadatelů do evidence osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny nastává fáze zprostředkovávání - hledání vhodných žadatelů pro konkrétní děti. Pokud krajský úřad nezprostředkuje žadatelům náhradní rodinnou péči do tří let

ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o zařazení žadatele do evidence osob vhodných stát se pěstouny či osvojiteli, zašle kopii údajů Ministerstvu práce a sociálních věcí ČR. Jestliže ministerstvo nezprostředkuje náhradní rodinnou péči do šesti kalendářních měsíců od zařazení žadatele do evidence vedené ministerstvem, a pokud si to žadatelé přejí, postoupí kopii údajů o žadatelích Úřadu pro mezinárodně právní ochranu dětí.

V případě, že žadatelé budou vybráni jako vhodní osvojitelé či pěstouni pro konkrétní dítě, krajský úřad zašle žadatelům oznámení o vhodnosti stát se pěstouny nebo osvojiteli, na jehož základě se žadatelé mohou ve lhůtě třiceti dnů s dítětem seznámit. Jestliže se žadatelé následně rozhodnou přijmout dítě do své péče, požádají příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností o vydání rozhodnutí o svěření dítěte do předadopční péče či do péče budoucích pěstounů, na jehož základě si dítě převezmou. Konečným krokem žadatelů je potom podání návrhu k příslušnému soudu na svěření dítěte do pěstounské péče či osvojení - u osvojení se návrh podává po uplynutí tří měsíců, u pěstounské péče do doby uplynutí tří měsíců od vydání rozhodnutí.⁸ Z výše uvedeného vyplývá, že proces osvojení je skutečně zdlouhavý a náročný.

„Za psychologický limit pro osvojení se považuje dosažení školního věku dítěte. Kontraindikací osvojení je vážné mentální postižení dítěte. Způsobilost osvojitelů je třeba prověřovat a některým poskytovat poradenství (v České republice jej zajišťují poradny pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy). S osvojením jsou spojeny obecné výchovné problémy. Doporučuje se osvojenému dítěti sdělit, že bylo osvojeno, a nebránit mu v kontaktu s biologickými rodiči, pokud k tomu nejsou zvláštní důvody“.⁹ Přestože je doporučováno nebránit osvojenému dítěti v kontaktu s biologickými rodiči, v praxi jsem se setkala s naprosto odlišným přístupem. Sociální pracovníci dodržují nepsané pravidlo, kdy dochází k adopci ve značně vzdáleném místě od místa narození či spíše bydliště biologických rodičů. Obecně je snaha tímto

---

⁸ Olomoucký kraj: Zprostředkování náhradní rodinné péče. [online]. Citováno 13.2.2013. Dostupné z: <http://www.kr-olomoucky.cz/zprostredkovani-nahradni-rodinne-pece-cl-570.html>.

⁹ MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. 2008, str. 129 – 130.

zamezit setkávání rodiny biologické s rodinou adoptivní. Po skončení celého procesu adopce se spisová dokumentace daného případu uzavírá a archivuje. Příklad většinou přebírá zcela jiný úřad a zakládá nový spis. Setkala jsem se také s tím, že se sociální pracovníci, kteří zprostředkovávají osvojení, se snaží o propojení dítěte se vzhledově podobnými rodiči. Cílem této snahy je, aby fyzické rozdíly rodičů a dítěte příliš neupozorňovaly na fakt, že je dítě adoptované.

Tento postup jsem si v praxi ověřila také rozhovorem s dnes již mladou dámou. Pro potřeby této práce jsem zvolila jméno Pavla - v souladu s příslibem mlčenlivosti. Pavla byla adoptovaná ještě jako batole. Své nejranější dětství strávila v kojeneckém ústavu. Říká, že rodiče si v tomto nechali poradit od psychologa, ke kterému docházeli. Pravdu o adopci jí sdělovali už od útlého věku prostřednictvím příběhů a pohádek „o holčičce, která neměla rodiče a o mamince a tatínkovi, kteří nemohli mít děti“. Nakonec jí sdělili, že tou holčičkou byla právě ona a oni si ji vybrali. Rodiče pak nejspíš nabyli dojmu, že pravdu o adopci sdělili dostatečně a dlouhou dobu se o ní nebavili. Ovšem holčička se zhruba ve věku začínající puberty začala o svůj původ zajímat víc. Rodiče o adopci už tolik mluvit nechtěli, ale na naléhání své dospívající dcery nakonec doplnili informace o její původní rodině. Biologičtí rodiče měli údajně problémy s alkoholismem a dcery se vzdali hned po narození. Nejspíš již nechtěli další dítě, protože doma měli již čtyři syny. Pavla dodnes pociťuje určitou zradu od adoptivních rodičů vzhledem k tomu, že jí od dětství neříkali celou pravdu o její původní rodině. Sourozence se snažila několikrát vypátrat, sama však říká, že je to velmi zdlouhavé a složité, především proto, že jí žádný úřad či instituce nemohou poskytnout jakékoli informace o její biologické rodině, ať už se jedná o adresu nebo nějaký jiný kontakt.

V této kazuistice je patrné, že rodiče správně zvolili techniku oznamování faktu adopce, avšak podcenili její kontinuální sdílení v průběhu dospívání.

Další skutečností vyplývající z tohoto příběhu je častý střet osobního zájmu jednotlivce a právních norem, kterými se musí řídit jak pracovníci úřadů, tak sociální pracovníci působící např. v kojeneckých ústavech a v jiných sociálních zařízeních.

2. RODIČOVSTVÍ A PSYCHOSOCIÁLNÍ RÁMEC NÁHRADNÍ RODINY

Ať už se jedná o adopci či jinou formu náhradní rodinné péče, všechny tyto formy mají společnou charakteristiku, totiž že dítě je vychováváno lidmi, kterým se nenarodilo. Genetickou výbavu má od cizích, zpravidla neznámých lidí. Noví rodiče nemají možnost se s dítětem sžít v období prenatálního vývoje, neprožili porod tohoto dítěte a nesdíleli s ním raná období života. Osvojitelé tak stojí před náročným úkolem, který je velmi osobitý. Toto neznámé dítě přichází do jejich rodiny a oni se musí naučit porozumět mu, přizpůsobit se mu, upravit svůj životní rytmus a styl tak, aby vyhovoval jak rodičům, tak dítěti. Navíc jsou vystaveni určitým specifickým nárokům dítěte vzhledem k náročné cestě, kterou prodělalo, než se dostalo k novým rodičům. Velmi náročná pak může být péče a výchova díky vlivům genetické výbavy dítěte. Mnohdy jsou děti vhodné k osvojení potomky rodičů ze sociálně slabých rodin, rodin se závislostmi na alkoholu či jiných návykových látkách. Dynamika vývoje adoptovaného dítěte, inteligence, rozložení intelektu a mnoho dalších rysů jeho osobnosti jsou tajemstvím. Přesto všechno je tento svazek zcela totožný s vlastní rodinou. Dítě dostává příjmení rodičů a také rodný list je nahrazen jiným (u nezrušitelného osvojení).¹⁰ Obrazně je tedy těhotenstvím vyřizování všech výše zmíněných náležitostí, které vedou až k samotnému převzetí dítěte zpravidla z kojeneckého ústavu nebo dětského domova.

Příchod nového člena rodiny, a to jak narození dalšího dítěte či přijetí osvojeného dítěte, znamená vždy vážný zásah do systému rodiny. Následkem toho se přetváří systém, který fungoval doteď, a vznikají nové subsystemy, ve kterých si každý člen hledá své místo. V případě adopce vzniká subsystem vlastní rodič – nový nevlastní rodič, který ovlivňuje další subsystemy. Na jedné straně to může u dítěte provokovat negativní postoje vůči nevlastnímu rodiči, a to nevraživost, odpor či žárlivost. Na straně druhé však snahu vetřít se do přízně nové blízké osoby

---

¹⁰ MATĚJČEK Z.: *Náhradní rodinná péče*, 1999, str. 45

a vynahradiť si tak vlastnú depriváciu citových potrieb. Najčastejši však dochádza k miešaniu a vzniká tak ambivalentný vzťah. Navyše sa také mení širší sociálny zázemie okolo dieťaťa (mezosystém a exosystém). Doporučuje sa, aby nové rodinné spoločenstvo zostalo otvorené voči okolnému svetu. Mnoho ťažkostí vzniká v doplnených rodinách z nepriemierenej spracovania vonšajších vlivov a z nepriemierenej obrany proti nim.¹¹ Zde sa dostávame k problematike tendencie utajiť adopciu. Rodiče s adoptovaným dieťaťom majú často snahu se s nově prijatým dieťaťom odstěhovať, prestať sa stykať s širšou rodinou a priateľmi, teda „spáliť mosty“. Pokiaľ však chcú ich vzťah s dieťaťom založiť na pravde, je vhodné také svému okoliu priemerne říci o plánech adoptovať dieťa a pripraviť také okoliu na to, že prijmu nového člena jejich rodiny.¹² Výchovu osvojeného dieťaťa si lze představit jako sled na sebe navazujících vývojových etap, kde v jistém bodě dochází k převzetí štafety osvojiteli. Je třeba, aby dobře znali genetický rámec s pozitivním i negativním potenciálem dieťaťa, za něž přebírají noví rodiče odpovědnost, a aby vědomě navázali ve své rodičovské odpovědnosti na to, co mohli (či stačili) poskytnout jeho rodiče biologičtí. I kdyby dítě matka odložila hned po narození do babyboxu a otec zmizel v nenávratnu, jsou tu neopominutelné dary, které od nich dítě dostalo: bylo počato, matkou donošeno a smělo se narodit, což není vůbec samozřejmostí. I za to stojí vzdát jim účtu a dík.¹³

Rodičovství bych označila jako pojem, který jedním slovem vystihuje jednak „stát se rodiči“ příchodem dieťaťa do rodiny, ale také „být rodičem“. Rodiče jsou lidé, kteří jsou biologickými nositeli genetického potenciálu dieťaťa. Rodiče jsou také ti, kteří se o dítě starají a uspokojují jeho nižší i vyšší potřeby v jeho životě. Dítě za svého rodiče považuje toho, s kým sdílí svůj domov, je to člověk jemu blízký, ten, který má čas si s ním hrát, pečovat o něj. Dítě u rodiče hledá a mělo by nalézt všechny základní potřeby jako potřebu jistoty, lásky, bezpečí, klidu, otevřené komunikace a pocit toho, že na něj má rodič čas. Rodič má být autentický ve výchově. Rodičova autentičnost (v kladném slova smyslu) pomůže dítěti, aby bylo také autentické

---

¹¹ MATĚJČEK Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. 1992, str. 174.

¹² MATĚJČEK Z. *Náhradní rodinná péče*. 1999, str. 88.

¹³ ŠTURMA J. *Říci osvojeným dětem pravdu o adopci?* Psychologie Dnes. 2009, str. 30.

a zároveň umělo s prvky lásky a otevřenosti druhému naslouchat a umělo s ním řešit věci. Rodič je v každém slova smyslu pro dítě v tomto věku vzorem. Proto je dítě tou nejlepší školou pro rodiče, jak se chovat, jak zareagovat, co říct, aby to bylo pro dítě opravdu vhodné následování. Pokud rodič udělá chybu, má se k ní jasně před dítětem přiznat, nebát se toho. Má se umět dítěti také omluvit, aby tak dítě mělo jasný příklad toho, jak se v dané situaci zachovat. Před rodičem nemá mít dítě strach. Strach často vede i pozdějším věku k tomu, že pokud dítě udělá špatnost, bude mít strach se rodiči přiznat. Rodič má být pro dítě otevřeným, láskyplným, pevným člověkem, se smyslem pro humor a porozuměním.¹⁴ Rodiče jsou, ti kteří vytvářejí domov se všemi aspekty, které k němu náleží. Dítě ví, že má „doma“, a že rodiče jsou ti, o které se může opřít.

Rodičovská péče je souborem všech činností nutných k tomu, aby byl z dítěte vychován odpovědný a zralý dospělý člověk. Není to jen vychovávání potomka v bezprostředním kontaktu s vychovávajícím, ale vše, co je nutné pro zdárný vývoj dítěte. Kvalita této péče má nezpochybnitelný vztah k mnoha psychologickým charakteristikám dítěte. Základními atributy jsou mimo výše uvedené také schopnost stanovovat dítěti hranice bez použití fyzických trestů, vytvoření stabilního a stimulujícího prostředí. Takto kvalitní péči nelze zajistit v ústavních zařízeních, plnohodnotnou péči však v tomto případě může zajistit rodina náhradní, která ji poskytuje ve stálém prostředí domova.¹⁵ Toto prostředí má nenahraditelné prvky důležité pro zdravý vývoj dítěte, proto existuje institut pěstounské péče, který z velké části supluje přirozené rodinné prostředí dítěte.

Rodinu lze definovat jako soukromý prostor a síť vztahů. Je to nejsoukromější instituce, která je základním stavebním kamenem společnosti. V klasickém pojetí se jedná o pár (v tom nejklasičtějším pojetí pár manželský), který plodí děti.¹⁶ V širším pojetí, jež se začíná rozšiřovat ve Spojených státech amerických a v některých zemích Evropské unie, se za rodinu považuje i skupina lidí, která se deklaruje na základě vzájemné náklonnosti. V určité fázi svého vývoje obvykle sdílí společnou domácnost.

---

¹⁴ ŠPAŇHELOVÁ I. *Slovník dětského světa aneb Rozumíme si?* 2006, str. 86.

¹⁵ MATOUŠEK O. *Slovník sociální práce*. 2003, str. 187.

¹⁶ MOŽNÝ I. *Moderní rodina – mýty a skutečnost*. 1990, str. 17.

Nukleární rodina zahrnuje pouze dvě generace – rodiče a jejich děti. Rodina rozšířená zahrnuje více než dvě generace. Rozlišujeme také rodinu orientační a prokreační. Rodina orientační je ta, do níž se rodíme. Prokreační je ta, kterou člověk založí sňatkem či tím, že má děti. Hlavními funkcemi rodiny jsou výchova dětí, emocionální podpora, funkce ekonomická, sexuální a reprodukční. V systému sociálního zabezpečení v České republice se podle platných zákonů za rodinu považuje soužití rodičů a nezaopatřených dětí.¹⁷

Na rodinu se však můžeme podívat také z jiného pohledu, méně striktního. Dle mého názoru je tato perspektiva přiléhavější dnešní době, kdy rodina již není tak přesně strukturovaná, jako tomu bylo ještě před několika lety. „Už řadu let se na definici rodiny nemohou lidé dohodnout. Mnoho argumentů pramení z morálních zásad a ideologií; výsledná definice se opírá spíše o to, co rodinou *není*, než co rodinou *je*. Posedlost určením té nejlepší a nejsprávnější rodinné struktury popírá všechny možnosti, které nám už v minulé době dobře posloužily na různých místech, v různých kulturách i v časech zmatku a ztráty. Uznávat za „rodinu“ pouze jeden typ příbuzenského uspořádání znamená odsuzovat ostatní jako odchylky od normálu, které nemohou „opravdovou“ rodinu nahradit. Nevlastní rodiny, pěstounské rodiny, rodiny s jedním rodičem, adoptivní rodiny jsou stejně opravdové jako tradiční „původní rodina“, „přirozená rodina“ či „biologická rodina“. Tři vlastnosti rodiny budou pravdivé jak pro rodinu s jedním dítětem a jedním rodičem, dvěma biologickými rodiči a dvěma dětmi, dvěma nevlastními rodiči s jeho, jejími a společnými dětmi, rodiči a adoptivními dětmi, prarodiči a vnoučaty, čtyřmi generacemi v jedné domácnosti a pro jakoukoli kombinaci či variaci na toto téma. Rodina je:

1. Malá skupina lidí svázaných dohromady věrností, péčí, spoluprací, tradicemi, zvyky a jazykem, jejíž hranice jsou rozšiřitelné a zároveň pevné i flexibilní.

---

¹⁷ MATOUŠEK O. *Slovník sociální práce*. 2003, str. 187.

2. Mikrosystém, v němž jednotliví členové ovlivňují sebe navzájem i systém jako celek.
3. Část větší komunity (makrosystému), která zpětně působí na rodinu a na její jednotlivé členy (ve sférách sociálních, ekonomických a politických).¹⁸

2.1 Biologické rodičovství

Biologické rodičovství je pro nás asi to nejběžnější a nejpřirozenější. Je to vztah mezi rodiči a dítětem, který je založený na pokrevním příbuzenství, dítě má tedy geneticky zděděné vlastnosti po otci a matce. Obecně mají lidé tendenci biologické rodičovství přeceňovat a domnívat se tak, že jen tzv. vlastní, biologické rodičovství (myslí se tím především mateřství) je něco zcela jedinečného, nenahraditelného, nenapodobitelného. Vřelý citový vztah podle této představy může existovat jen mezi vlastní matkou a vlastním dítětem. Vezmeme-li do rukou pohádkovou knihu, pak mateřská láska má kouzelnou moc, zatímco macechy a otčimové jsou ztělesněním zla. Romantická literatura je plná odložených dětí živořících ve službě v potupných podmínkách u „cizích“ lidí. Teprve později v životě se těmto nešťastníkům jakýmsi pohádkovým zázrakem dostane odměny za předchozí strádání. Buď své ztracené vlastní rodiče najdou, nebo se objeví statečný krásný princ, který si nebohou osiřelou, leč pracovitou, hodnou a nadmíru půvabnou Popelku nebo Sněhurku odvede přímo na královský zámek. Trvalo poměrně dlouho, než se věda, především psychologie, začala zabývat otázkami na jedné straně tak všedními a všudypřítomnými a na druhé straně tak složitými, jako je právě mateřská láska. Proč lidé chtějí či nechtějí mít děti, jak se tvoří počáteční vztahy mezi dítětem a jeho okolím atd. A i když dnes zdaleka nevíme všechno (a dlouho zajisté ještě vědět nebudeme), přece jen mnohé poznatky můžeme pokládat za prokázané. To znamená, že je možno na nich dále stavět. Dnešní psychologie mezi jinými sleduje psychický

---

¹⁸ COLOROSO B. *Krizové situace v rodině: jak pomoci dětem překonat smrt blízkého člověka, nemoc, rozvod a traumata adoptce*. 2008, str. 147 – 148.

vývoj dítěte už v době dávno před narozením a pak po narození v časných vývojových obdobích, kdy ještě dítě nemluví a „nemá rozum“. V tomto zkoumání se spolehlivě ukázalo, že představu o „hlasu krve“, který by neomylně k sobě poutal matku a její dítě, je možno odložit do skladiště nevěrohodných předsudků.¹⁹

Pečovatelský a ochranný postoj rodičů k dětem bývá považován za více méně slepé působení přírodních sil, tedy působení citu nebo instinktu. Podle této představy by rozhodující a nutnou podmínkou vzájemného vztahu bylo ovšem jenom a výhradně rodičovství vlastní, pokrevní neboli biologické. Současně je však zřejmé, že rodičovský pud, i když není důvodu jeho existenci popírat, zdaleka nepůsobí jen v říši živočišné univerzálně a stoprocentně. Také u zvířat můžeme pozorovat, že některé matky a otcové své vlastní potomky zanedbávají, opouští, hubí apod. Z lidské společnosti máme těchto svědectví také mnoho, a to z dob jak dávno minulých, tak i ze současnosti. Přírodní síly tedy mnohdy selhávají. Na druhé straně je však i mnoho živočišných druhů, jejichž dospělí příslušníci přijímají opuštěná mláďata svého druhu, někdy dokonce i druhu zcela jiného. Můžeme říci, že je svým způsobem adoptují. Nepochybně existují síly psychologické a společenské, které podmiňují touhu po dětech a třeba i přijetí cizího dítěte.²⁰

Je zajímavé sledovat, jakým způsobem vnímají biologické rodičovství třeba už děti ve školce. Mnohokrát jsem v dětském kolektivu zaslechla: „To ale není moje pravá mamka/sestra/taťka.“ Dítě tak naznačovalo, že je to třeba nová partnerka tatínka nebo sourozenci, které získalo právě nově vzniklým vztahem maminky s novým partnerem či tatínka s novou partnerkou. Děti předškolního a školního věku dokážou být v tomto velice tvrdé.

Domnívám se, že biologické rodičovství je tak trochu přeceňováno. Z nejrůznějších běžně dostupných zdrojů se dozvídáme, jak důležitý je vztah matky a dítěte v prenatálním období, co všechno dítě vnímá a jak si vytváří pevné pouto s rodiči. S tím mohu jen souhlasit. Bohužel stále častějším problémem je mít

---

¹⁹ MATĚJČEK Z. *Osvojení a pěstounská péče*. 2002, str. 96 – 98.

²⁰ MATĚJČEK Z. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. 1999, str. 59

vlastního potomka bez přičinění moderní medicíny. Kdybychom brali důsledně, co všechno je třeba udělat pro zdravý vývoj a vytvoření pevných vazeb již v prenatálním období, před ním, mohli bychom se skoro domnívat, že dítě, které je počato umělým oplodněním nebo dokonce adoptováno prostě nemůže být normální, nemůže mít s rodiči vytvořeno dostatečně pevné pouto. A přece se z rozhovorů s adoptivními rodiči i s adoptovanými dětmi dozvídám, jak jsou jejich vzájemné vztahy pevné.

Rozhodně jsem pro zodpovědný přístup k mateřství a rodičovství s důrazem na přípravu pro jeden ze zásadních úkolů v životě člověka – zajistit další generaci. Ovšem pokud něco selže, proč nenaplnit tuto touhu jinak, např. právě náhradním rodičovstvím, když se může stát stejně tak kvalitním či dokonce lepším než rodičovství biologické.

2.2 Náhradní rodičovství

Náhradní rodičovství nastupuje ve chvíli, kdy to biologické nějakým způsobem selhává. Ať už se matka dobrovolně vzdá svého dítěte, protože má dojem, že by jeho výchovu a péči nezvládla nebo je dítě odebráno z rodiny biologické, protože dané podmínky, výchova a péče jsou natolik nevyhovující či dítě ohrožující, že v něm nadále nemůže setrvávat. Matku, která opouští své dítě, by lidé neměli odsuzovat. Její důvody mohou být různé, ať už sociální, finanční, způsobené nepříznivým zdravotním stavem či jiné. Případy, v nichž jde především o nevyhovující podmínky pro dítě, jsou vhodné spíše pro pěstounskou péči či pobyt v některém ústavním zařízení, například dětský domov, což už se stává téměř minulostí.

Právě nyní stojíme na prahu sociální reformy, která se přiklání k co nejpřirozenějšímu prostředí, v němž má dítě vyrůstat. Proto dětské domovy mají pomalu zanikat a o děti z rodin, které momentálně nejsou schopné zajistit dostačující péči, mají pečovat tzv. profesionální pěstouni. Tito náhradní rodičové pak budou o děti pečovat pouze po dobu nezbytně nutnou a ve chvíli, kdy vlastní rodiče budou

schopni se o dítě plnohodnotně postarat a vychovávat jej, budou navraceny do původní rodiny.

Adopce u dětí, u nichž není předpoklad, že by se k biologickým rodičům mohly vrátit, není vůbec jednoduchou záležitostí. Dítě musí být právně volné a biologičtí rodiče tedy zbaveni rodičovské odpovědnosti. Stát má samozřejmě zájem na tom, aby se rodiče o své děti starali a nemusel tak zajišťovat náhradní péči. Snad nejjednodušším způsobem je zřeknutí se dítěte ve lhůtě do šesti týdnů po porodu, jak je uvedeno v zákoně o rodině (viz kapitola 1). I když matka podepíše dokument, jímž se zřiká svého dítěte, má stále možnost po dobu několika týdnů vzít toto své rozhodnutí zpět. Pokud se jedná o děti, které už jsou např. v některém z ústavních zařízení (v kojeneckém ústavu či dětském domově), pak je dítě právně volné pouze tehdy, když rodiče neprojeví zájem po dostatečně dlouhou dobu. Už jen definovat, co ještě je zájem o dítě, je velmi složité. Tradiuje se, že stačí dítěti poslat pohled k Vánocům a dítě se právně volným nestane. Ze zkušeností z praxe na odboru sociálních věcí a zdravotnictví mohu říct, že tak snadné to není. Za nezájem se však považuje třeba to, že rodiče své dítě v ústavu vůbec nenavštěvují. Domnívám se, že právě toto je jedno z velkých dilemat sociální práce v oblasti náhradní rodinné péče: zachovat biologickou rodinu, motivovat vlastní rodiče k řádné péči o potomka nebo dát dítěti šanci vyrůst v tak říkajíc podnětnějším prostředí?

Slovo „náhradní“ může vyznívat poněkud pejorativně. Právě proto je „náhradní“ dáno v této spojitosti do uvozovek, čímž chci naznačit, že ho zde neužívám v obvyklém slova smyslu, tj. jako něco nepravého, méně dokonalého, lacinějšího, zkrátka jako náhražku. Naopak, chci ukázat, že toto „náhradní“ rodičovství může být tak dokonalým, pravým, vyspělým a přirozeným jako každé jiné rodičovství vlastní – mnohdy dokonce lepším, než jsou některá rodičovství „vlastní“.

Dnes je označení „náhradní rodinná péče“ natolik vžitě, že vstoupilo už i do nejrozličnějších právních předpisů, pokynů a nařízení. Z tohoto důvodu bychom je nějakým jiným termínem obtížně nahrazovali.²¹

V této souvislosti je dobré připomenout ještě jeden pojem, který si našel v psychologii své místo a který, ač vypadá velmi obyčejně, civilně a nevědecky, je vskutku výstižný – zní: „jeho lidé“. To jest lidé, kteří toto určité konkrétní individuální jedinečné dítě vskutku a bez výhrad za své přijímají, přičemž toto dítě stejně tak úplně bez výhrad za své přijímá je. Záleží především na tom, jak se rodiče k dítěti chovají, jak jej přijmou a vychovávají. Nezáleží na tom, zda jimi bylo zplozeno.²² Z rozhovorů s adoptovanými dětmi jsem se v převážné většině setkala s názorem, že „opravdovými“ rodiči jsou pro ně právě ti, kteří je vychovali nikoli rodiče biologičtí.

Podstatou specifického vztahu dítěte k rodičům není to, že je někdo krmí a udržuje při životě, ale že mu poskytuje oporu a jistotu v poznávání neznámého a následkem toho „nebezpečného“ světa. Kojit a krmit dítě je možno bez lásky – dávat dítěti pocit jistoty, opory a důvěry v lidský svět bez lásky nejde.²³ Uspokojování fyziologických potřeb dítěte je pouze jednou stranou mince ve vztahu rodiče a dítěte. Velmi důležitý je také citový vklad.

Člověk je na této planetě zajisté nejúspěšnějším živočišným druhem. Příroda ho stvořila nedokonalým, ale několikrát ho pojistila. Když selže vlastní rodičovství, pojistí lidské mládě rodičovstvím novým, stejně bio-psychickým jako to vlastní, stejně přírodním a přirozeným, stejně pravým – ba pravějším, neboť pomáhajícím a vpravdě záchranným.²⁴

2.3 Psychologické rodičovství

Můžeme dnes pokládat za prokázané, že v motivaci lidského rodičovství se uplatňují síly psychologické a společenské, které umožňují přijetí nevlastního dítěte.

---

²¹ MATĚJČEK Z. *Osvojení a pěstounská péče*. 2002, str. 96.

²² MATĚJČEK Z. *Osvojení a pěstounská péče*. 2002, str. 96.

²³ tamtéž

²⁴ tamtéž, str. 103.

Vedle rodičovství biologického je tu tedy i rodičovství psychologické. Jedno druhé rozhodně nevyklučuje, velkou většinou jdou dokonce ruku v ruce. Jsou ale případy rodičovství biologického (bez psychologického), když vlastní rodiče k vlastnímu dítěti nic necítí a opouštějí je. Jsou i případy rodičovství jen psychologického (bez biologického), když cizí lidé přijímají cizí dítě za své.²⁵ Velmi dobře to popsala paní Irena v rozhovoru, který mi poskytla. S manželem se potkali před mnoha lety v zaměstnání. Zpočátku byli jen kolegové, později přátelé, nakonec se začali sbližovat. Po několika měsících se rozhodli zkusit spolu žít. Po pěti letech soužití se vzali a přirozeně chtěli založit rodinu. Toužili alespoň po dvou potomcích. Bohužel dítě stále nepřicházelo. Paní Irena navštívila hned několik lékařů, aby pomohli hledat příčinu a problém řešit. Čas hrál tak trochu proti jim samotným. Lékařka, kterou paní Irena navštěvovala od mládí, jí řekla, že žádný z testů neukázal nic závažného a odmítla jim poskytnout další informace o možném řešení tohoto problému. Než našla paní Irena lékařku, ke které by měla důvěru a měla pocit, že jim chce pomoci, věk se pomalu přibližoval pětatřiceti. Nově zvolená paní doktorka však nezhálela a začala právě kvůli přibývajícimu věku obou partnerů řešit otázku umělého oplodnění. Každý ze tří pokusů o umělé oplodnění ale skončil obrovským smutkem, pocitem prázdnoty a řadou proplakaných nocí. Lékařka manželům nabídla možnost adopce. Paní Irena byla rozhodnutá hned – touha po dítěti byla silnější než cokoli jiného. S manželem to nebylo tak jednoduché, ale po důkladném uvážení nakonec souhlasil. Všechny náležitosti a čekání na dítě vhodné právě pro ně trvalo asi rok. Nečekaně se ozvala sociální pracovnice, že mohou adoptovat chlapečka. Velkým překvapením byl fakt, že chlapeček byl v kojeneckém věku. Byli totiž informováni o tom, že vzhledem k věku obou manželů, nemohou počítat s dítětem mladším pěti let. Na přípravu měli necelý týden. Poté se jeli podívat do kojeneckého ústavu. Paní Irena to dodnes považuje za nádherný zážitek jak pro ni, tak pro jejího muže. První kontakt označuje jako něco neuvěřitelného a zcela nepopsatelného, jako něco, co ani jeden z nich nikdy dříve nezažil. Byla to láska na první pohled. Byla to ovšem teprve

---

²⁵ MATĚJČEK Z. *Osvojení a pěstounská péče*. 2002, str. 98.

první návštěva, takže na přijetí dítěte do tzv. předadopční péče museli čekat další tři dny. Paní Irena popisovala, jak nemohla spát a neustále si představovala, jaké to bude, až bude chlapeček v připravené postýlce spát vedle nich. Dnes konstatuje, že péče o dítě, které je opravdu velmi aktivní, je náročná. Vzápětí však říká, že by neměnila, dala by cokoli za jeho krásný úsměv, rozzářené oči a smích. Ona ani manžel nelitovali, že chlapečka adoptovali, naopak mají pocit, že se jejich vztah s dítětem stále více prohlubuje a nemohou to popsat jinak, než že je dítě naplnilo štěstím, které se nedá přirovnat k ničemu jinému.

Výše uvedená kazuistika potvrzuje vznik psychologického rodičovství. Popisuje tak motivaci k rodičovství jako takovému, pocit ztráty, smutku a nejisté identity mladé rodiny a následně vyřešení problému nenaplněného mateřství. V neposlední řadě také je patrný vznik pevných pout rodičů vůči adoptovanému dítěti.

Domnívám se, že psychologické rodičovství se odvíjí především od základních psychických potřeb. Matějček uvádí tyto:

1. Potřeba stimulace, tj. náležitého přívodu podnětů co do množství, kvality a proměnlivosti. Uspokojení této potřeby vede organismus k aktivitě.
2. Potřeba smysluplného světa. Mají-li se z jednotlivých podnětů stát poznatky a zkušenosti, musí být v těchto podnětech nějaký řád, smysl. Uspokojení této potřeby umožňuje učit se, nabývat zkušenosti, přizpůsobovat se životním podmínkám, osvojovat si účelně pracovní postupy i strategie společenského chování aj.
3. Potřeba životní jistoty. Uspokojení této potřeby zbavuje člověka úzkosti, dodává mu pocit bezpečí a umožňuje mu cílevědomou aktivitu poznávací, pracovní, společenskou. Je naplňována především v mezilidských citových vztazích.
4. Potřeba pozitivní identity, vlastního „já“, znamená pozitivní přijetí sama sebe a své společenské hodnoty. Patříčná sebeúcta i patřičné sebevědomí jsou podmínkou uspokojivého zařazení ve společnosti.

5. Potřeba otevřené budoucnosti, naděje a životní perspektivy. Umožňuje uspokojivé prožívání osobního běhu života. Ztráta životní perspektivy (uzavřená budoucnost) vede k zoufalství.²⁶

„Studie psychické deprivace, tj. psychického stavu, který je výsledkem dlouhodobého neuspokojování uvedených základních psychických potřeb, vedly konečně k poznání, že uvedené potřeby nejsou omezeny pouze na dětský věk, ale že působí prakticky v celém našem životě až do stáří. Současně se také ukázalo, že uspokojování potřeb dospělého člověka se do značné míry děje právě soužitím s dětmi.“²⁷ Příkladem psychické deprivace z dětství, která přetrvává do dospělosti, může být případ slečny Lenky. Již plnoletá dívka se několik let potýká s trvalými psychickými obtížemi, které psychiatr diagnostikoval jako sociální fobii, jejíž původ je možno shledat právě v tom, že jako dítě citově strádala v prostředí kojeneckého ústavu a následně v dětském domově.

Nejen děti potřebují ke zdárnému vývoji milující rodiče, ale také pro dospělé je žádoucí zdravě naplnit své rodičovské touhy. Jsou však i případy, kdy existence dětí může některým rodičům bránit v dosažení žádoucích hodnot i v uspokojení psychických potřeb. Z klinické praxe možno pak potvrdit, že vůbec nejsou vzácnosti klienti, u nichž v pozadí nejrůznějších neurotických obtíží rozpoznáváme (ať už uvědomělý, či neuvědomělý) ambivalentní nebo přímo hostilní vztah.²⁸

Vzorec hodnot jednotlivých mužů a žen je nepochybně ovlivněn společenskými poměry, ve kterých žijí, kulturou, tradicí a ekonomickou situací. Patrně ještě výrazněji však u každého konkrétního muže a každé konkrétní ženy souvisí s jejich osobnostními rysy a s jejich životní historií, s výchovou, již se jim dostalo, a se vztahy k druhým lidem, nejbližším i vzdálenějším. Můžeme se proto oprávněně ptát, jak v případě konkrétního muže či ženy „mít děti“ a „nemít děti“ přispívá k naplnění

---

²⁶ MATĚJČEK Z. *Náhradní rodinná péče*. 1999, str. 56.

²⁷ MATĚJČEK Z. *Náhradní rodinná péče*. 1999, str. 56.

²⁸ tamtéž, str. 57.

základních duševních potřeb.²⁹ Domnívám se, že jde o stanovisko každého jedince, které je vysoce individuální a nelze jej bagatelizovat. Pokud však lidé touží po dětech, může být tato jejich potřeba dost dobře uspokojená i přijetím dítěte nevlastního.

Lze pokládat za prokázané, že dítě samo za rodiče přijímá toho, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chová, a nikoliv toho, kdo se tak nechová a své rodičovství prokazuje pouze úředním potvrzením rodičovství biologického. Stejně tak je možno mít za prokázané, že podstatou specifického vztahu mezi dítětem a jeho rodiči není to, že je někdo krmí a působí mu tělesnou příjemnost (jak se domníval ještě Sigmund Freud), ale že mu poskytuje oporu a jistotu v poznání neznámého, a následkem toho i nebezpečného světa – jinými slovy, že ho osvobozuje od svazujícího pocitu úzkosti. Stěžejním principem citového vztahu je uspokojení základní psychické potřeby bezpečí a jistoty. Kojit a krmit dítě je možno bez lásky – dávat dítěti pocit důvěry, opory a jistoty však bez lásky nejde. Tyto poznatky mluví zřetelně ve prospěch psychologického rodičovství, tj. tedy i ve prospěch náhradní rodinné péče založené na citových vztazích, v kontrastu s péčí ústavní, která na citových vztazích z principu založená není.³⁰ Právě to jsou mimo jiné důvody probíhající transformace v oblasti ústavních zařízení. Jejím cílem má být posun výchovy a péče o děti do přirozeného prostředí rodiny na úkor kojeneckých ústavů a dětských domovů.

---

²⁹ tamtéž, str. 57.

³⁰ MATĚJČEK Z. *Náhradní rodinná péče*. 1999, str. 57.

3. IDENTITA JAKO ZÁKLAD ZDRAVÉ KOMUNIKACE

Domnívám se, že je to právě otázka identity, a to jak identity rodičů, tak identity adoptovaného dítěte, co rozhoduje o zdravé komunikaci mezi rodiči a dětmi. V neposlední řadě má zdravá identita také vliv na to, zda a jak se dítě dozví pravdu o své adopci.

Základem konfliktu v rozhodování, jestli adopci utajit či ne, je především nepochopení jedinečnosti náhradního rodičovství a jeho odlišnosti od rodičovství biologického. Obojí má svou vlastní hodnotu. V obou případech záleží na tom, jak dokážeme rodičovství přijmout. Jednou z důležitých okolností je tzv. zkušenost ztráty. Adoptivní rodiče se musí vyrovnat se ztrátou možnosti mít své vlastní pokrevní dítě, a tedy se ztrátou biologického rodičovství. Své vlohy k výchově a péči o dítě však mohou rozvíjet v rodičovství náhradním. Vyrovnat se se ztrátou neznamena zapomenout na ni, vytěsnit ji či si ji nepřipouštět. Je nutné si ji připustit, pojmenovat a nechat ji odležet jako každou jinou ztrátu, kterou v životě lidé prožívají. Tam, kde si celou skutečnost rodiče přiznají, projdou touto krizí posílení. Tato krize se navíc může stát jedním ze zdrojů identity. Namlouvat si nevědomost se nevyplácí, může totiž zaslepit a otupit.³¹ Vycházíme-li z toho, že rodina svoji specifickou identitu přijme či nepřijme, můžeme náhradní rodičovství jako svazek rozdělit na dva typy. Prvním jsou rodiče, kteří svou identitu přijímají, dokážou se s ní sžít, vyrovnat a nemají tak tendence fakt adopce zatajovat. Druhým typem jsou rodiče, kteří svou identitu adoptivního rodiče nepřijímají ve své celistvosti. Takoví rodiče pak považují za jediné správné východisko adopci utajit.

V podstatě ze stejného základu, tedy pojetí identity, vychází Schoolerová, která dělí rodiny s osvojeným dítětem na tři skupiny. První je ta, která „uznává rozdílnosti“, dobře tedy chápe, v čem je jejich rodina jiná, a nebojí se to přiznat navenek – se svou identitou jsou tito rodiče dobře vyrovnáni a sžiti. Dalším typem rodiny je ta, která „rozdílnost odmítá“. Tito rodiče nejsou vyrovnáni s identitou náhradních rodičů

---

³¹ MATĚJČEK Z. *Náhradní rodinná péče*. 1999, str. 69.

a považují ji za stejnou jako je u rodičů biologických. Takové rodiny mají tendenci adopci utajit. Posledním typem je rodina, která „lpí na odlišnostech“. To je typ rodiny, který uznává unikátní identitu adoptivní rodiny, ale dokáže ji zneužívat, aby tak omlouvala vlastní selhání. Má-li jejich dítě špatný prospěch ve škole, pak říkají, že je to tím, že je adoptované, protože vlastní rodiče byli jistě hloupí, a proto je i toto dítě hloupé. Tento přístup vede často rodinu k tomu, aby na adopci pohlížela jako na základ rodinného nesouladu a odcizení. Zároveň každého, kromě adoptovaného dítěte, zbavuje zodpovědnosti za jakýkoli problém. Tento přístup nevede rodiny k vyhledání pomoci, ale buď k emocionálnímu odcizení, nebo k soudu za účelem zrušení adoptivního vztahu. V rámci takového rodinného systému nabývají jednotliví členové přesvědčení, které žije a pulsuje samo o sobě. Spočívá v tom, že adopce je zdrojem problémů. Tento přístup je v našich zeměpisných šířkách obvyklý u rodin, které adoptují např. dítě romské. Je známo, že puberta u romských dětí začíná dříve, je bouřlivější a komplikovanější. Toto období je často zlomovým v adoptivních svazcích.³²

Ke zvládnutí všech překážek spojených s výchovou v náhradní rodinné péči je velmi důležitá důvěra rodičů v sebe sama. Dobrymi rodiči je přeci nedělat to, že byli u prvního nádechu svého dítěte, ale to, že jej mají rádi, starají se o něj, poskytují mu pocit bezpečí, jsou mu oporou a vychovávají ho podle svého nejlepšího vědomí a svědomí. Záleží tedy na tom, jak přijmou svou roli, jak chápou oni sami sebe, jak se dokáží vyrovnat s tím, že jsou adoptivní rodiče. Pokud jsou si jisti sami sebou a svou rolí, mnohem lépe dokáží bojovat s problémy, které adoptivní rodičovství přináší. Také umí bravurně zvládat všetečné otázky svých dětí, které často souvisejí právě s otázkami směřující k jejich původu a biologické rodině (pokud děti ví o tom, že jsou adoptované). Přijetí role adoptivního rodiče je velice důležité především pro jejich sebedůvěru, od níž se pak odráží výchova, komunikace a celkově vztahy v rodině, především vztah rodičů k jejich dítěti.

---

³² BROZINSKY in SCHOOLEROVÁ J. E. *Adopce vztah založený na slibu*. 2002, str. 111 – 119.

Je dobré, aby nová rodina byla otevřena svému společenskému okolí, což souvisí s jejím společenským já. Adoptivní rodina by toto měla přijmout a vystupovat tak ve svém okolí. Rodiny adoptivní a pěstounské (ostatně jako všechny rodiny, které se nějak výrazněji vymykají z běžné společenské konvence) jsou svým sociálním okolím ostřeji sledovány. Mívají pak tendenci izolovat se a vytvářet si různé obranné mechanismy – jako by neustále čekat útoky zvenčí. Ve skutečnosti však jde spíše o neškodné projevy zvědavosti okolí – a tam, kde se nic neskrývá, je tato zvědavost brzy nasycena. Ba obrací se většinou v sympatii a spolupráci. V této spojitosti je velice důležité, aby všichni ti, kdo jsou s adoptivní nebo pěstounskou rodinou nějak vnitřně spojeni, její novou výchovatelskou funkci přijali také za svou. To zahrnuje dědečky a babičky, tety a strýčky, ale i známé. Ti všichni mají novou rodinu provázet svou účastnou sympatií i praktickou pomocí všude, kde je toho třeba. Tento širší příbuzenský a přátelský okruh kolem adoptivní a pěstounské rodiny je totiž nesmírně cenným společensky vzdělávajícím prostředím – prakticky nenahraditelným. Výchova v rodině je tímto naprosto jedinečná, když srovnáme množství podnětů a interakcí s prostředím dětského domova, tedy s prostředím, které je formální s formálními vztahy profesionálních pečovatелů.³³ V tomto kontextu je dnes velmi aktuální otázka profesionalizace náhradní rodinné péče.

3.1 Identita rodiny

O identitě se hovoří většinou z perspektivy individuálního vývoje. Pokud přistupujeme k identitě a zkoumáme ji i z dalšího úhlu pohledu, a to systémového, hovoříme o tzv. rodinné identitě. J. Koščo zavedl dva pojmy: rodinnou identitu a rodinnou stabilitu. Rodinná identita jako subjektivní aspekt v rodinné celistvosti, což je kognitivní a emocionální „my“ dané rodiny. Představuje zachovávání jistých hodnot, spojení při řešení problémů adaptace a vzájemné doplňování se

---

³³ MATĚJČEK Z. *Osvojení a pěstounská péče*. 2002, str. 130.

v procesu uskutečňování rodinných rolí. Rodinná identita zahrnuje pocity i vědomí vzájemné blízkosti, sounáležitosti, projevy zájmu a vřelosti. Úzce to souvisí se soudržností rodiny a kohezí. Rodinná stabilita je prvkem, který udržuje rodinnou identitu v čase, zajišťuje kontrolu nad konflikty a schopnost rodiny měnit se a dále rozvíjet.³⁴ Na rodinnou identitu můžeme také pohlížet z hlediska osobní autonomie jejích členů jakožto základní charakteristiku rodinných systémů. Lze ji definovat jako pocit sounáležitosti s rodinnou, jako „my“ vydělující se od ostatních sociálních systémů (my – Novákovi, my – Spurní). V tomto pohledu na rodinnou identitu je také podstatný časový rozměr rodinné identity, jež zahrnuje vědomí kontinuity: přes všechny změny v rodinné struktuře či v rodinné interakci jsme to stále „my“. Pocit, že „my“ jsme rodina, je zkušenostním (experienciálním) jádrem pro interpretaci jakýchkoli událostí a situací, které rodinu potkají. Členové rodiny se zdravou identitou tedy sdílejí podobný vztahový rámec (frame of reference) pro chápání a vysvětlování okolního dění, ale i pro to, jak na události celá rodina reaguje a jak je zvládá.³⁵ Dle mého názoru právě toto teoretické pojetí identity rodiny vykresluje dokonale důležitost chápání vlastní rodinné identity pro problematiku náhradního rodičovství. Pokud totiž adoptivní rodina uzná svou hodnotu a dokáže pohlížet na vlastní identitu jako na „my jsme rodina“, nebude mít tato rodina problém sdělovat a opakovaně probírat fakt, že je dítě adoptované. Takto pojatá identita adoptivních rodičů je dle mého názoru vynikajícím základem pro komunikaci s adoptovaným dítětem.

3.2 Identita adoptivních rodičů

Profesionálové v oblasti náhradní rodinné péče, tj. sociální pracovníci, psychologové, pediatři aj., mají stále stejný problém – jak vysvětlit náhradním rodičům, že náhradní rodičovství není biologické rodičovství, že vykazuje určité

---

³⁴KOŠČO in SOBOTKOVÁ I. *Psychologie rodiny*. 2001, str. 42

³⁵ALDOUSOVÁ in SOBOTKOVÁ I. *Psychologie rodiny*. 2001, str. 43

odlišnosti. Potýkají se s úkolem, jak je přesvědčit, že se mýlí, když říkají, že jim se nic vysvětlovat nemusí, protože už vychovali třeba tři vlastní děti. Teprve až všichni vidí selhání v náhradní rodině, uvědomí si, že to nebude tak jednoduché, jak se na začátku domnívali. Důvod, proč rodiče ať už náhradní rodiče či pěstouni selhávají, záleží na prostém faktu. Procesy, které zcela přirozeně vznikají a probíhají u biologického rodičovství, při náhradním rodičovství zkrátka přirozeně neběží. Najednou tyto procesy musí buď řídit, nebo uměle vytvářet. Navíc se často vyskytují nezvyklé poruchy, o kterých laici v životě neslyšeli, natož aby si s nimi věděli rady.³⁶ Přirozené procesy, které probíhají u rodičovství biologického jsou nahrazeny přípravami na rodičovství náhradní. Tím myslím veškeré činnosti a administrativní úkony, jež předchází samotnému osvojení – od podání žádosti, přes všechna speciální školení až po příchod dítěte do rodiny.

Přijetí „cizího“ dítěte je u nás pocíťováno sice jako něco společensky žádoucího a obecně velmi prospěšného, ale přece jenom nezvyklého, zvláštního, mimořádného. Následkem toho je i společensky „ostře sledováno“ a je vystaveno mnohdy až vtíravému zájmu okolí. Pro náhradní rodiče je to jeden z vážných problémů, s nímž se musí vyrovnat. Po dlouhé době napjatého očekávání a nenaplněné touhy po dítěti – odborně dlouhá deprivace potřeby rodičovství – je přirozené, že se u rodičů po naplnění této touhy projeví snaha nově nabytou rodičovskou identitu chránit a pojistit. Také proto mají tendenci stylizovat se do postavení vlastních rodičů se vším všudy. Protože jimi ale ve skutečnosti nejsou, těžko se mohou zbavit napětí, nejistoty a pochybností, jež trvale zůstávají v pozadí. Nejspolehlivější obranu mohou ovšem nalézt jen sami v sobě, tj. nikoli v úporném setrvávání na své dosud fantazijně budované identitě vlastních rodičů, nýbrž v přijetí své pravé a skutečné identity náhradních rodičů. Není to identita nijak podřadnější, méně hodnotná, je prostě jen „jiná“, specifická, s některými charakteristickými rysy. Její přijetí vyžaduje ovšem na straně náhradních rodičů velké vnitřní úsilí, jež si zajisté zaslouží, aby bylo

---

³⁶ KLIMEŠ J. Budování identity dítěte - nejtěžší výchovný úkol v moderní společnosti. [online]. Citováno 15.5.2013. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7713/Budovani_identity_ditete.pdf. Str. 3.

podporováno ze všech kompetentních zdrojů, tj. legislativou, úřady, poradenskou službou atd. Právě v obraně této křehké rodičovské identity vzniká ona palčivá otázka, jestli fakt adopce před dítětem a veřejností utajit či nikoli.³⁷ Je známou skutečností, že jedině ti, kteří přijali svoji identitu náhradních rodičů jako sice poněkud odlišnou, ale stejně hodnotnou, dokážou své dítě provést všemi úskalími výchovy k identitě přijatého dítěte. Bez takové výchovy vystavují dítě, sebe i vzájemný vztah riziku, že se skutečnost, že je adoptované, dozví nepřipraveně, od jiných lidí či v nepravou chvíli.³⁸ Takovým případem je i příběh holčičky, který mne inspiroval k napsání této práce. O tom, že je adoptovaná se dozvěděla ve školce od své kamarádky.

3.3 Identita dítěte

Osobnost člověka se postupně utváří po celý život a všechny informace, které k němu přicházejí, se ho nějak dotýkají a ovlivňují jej. Každý s těmito zkušenostmi zachází jinak, což je ovlivněno vlastnostmi osobnosti, ale i dalšími okolnostmi jako je charakter či uchopení vlastní identity.

Na otázku, jak dítě prožívá svou identitu a fakt adopce, není snadná odpověď. Záleží na mnoha faktorech. Především na osobnosti dítěte a jeho schopnostech vyrovnat se s tím, že jej vychovávají jiní lidé než jeho biologičtí rodiče. Jiný postoj bude mít dítě, které od malička ví, že bylo osvojeno a je s tímto faktem nějakým způsobem smířené, vyrovnané a srostlé. Jiné úvahy přijdou na mysl dítěti, které se dozvědělo o své adopci přirozenou cestou od rodičů v určitém věku (ovšem i na věku záleží, právě proto do této práce zařazuji poznatky vývojové psychologie). Odlišně bude uvažovat dítě, které se o osvojení dozvědělo formou vyzrazení, ať už od příbuzných či cizích lidí.

Domnívám se, že dítě (ale i dospělý člověk) o svých kořenech přemýšlí spíše ve chvíli, kdy je mu toto něčím připomenuto nebo se zrovna nachází v situaci, která

---

³⁷ MATĚJČEK Z. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. 1999, str. 68 - 69

³⁸ SVOBODOVÁ M. *Sociální práce: Děti a náhradní výchovná péče* [online]. Citováno 23.5.2013 Dostupné z: <http://www.socialniproce.cz/soubory/2003-2-091001164720.pdf>

přímo vybízí k otázce vlastní identity. Nemusí to být tedy jen nějaká životní krize, ale třeba jen přirozené období vývoje lidské osobnosti. V takových chvílích často pátráme po své minulosti, sestavujeme rodokmeny, vyptáváme se příbuzných a tak trochu hledáme pravdu o svém původu. Snažíme se přijít na to, co jsme po kom zdědili, proč se v určitých situacích chováme tak či jinak. Pubertální slečna zkoumá svůj nos a přemýšlí, po kom že je tak dlouhý či křivý. Můžeme říci, že hledáme vlastní identitu. „Pojmem identita myslíme v psychologii osobnosti totožnost jedince se sebou samým - jmenovitě s tím, kým by chtěl a měl být, aby žil opravdový, vůči sobě samému upřímný a nefalšovaný život.“³⁹ Má-li člověk svou identitu, totožnost, pak se stává někým konkrétním. Je člověkem, který má své charakteristické vlastnosti, stává se tedy osobností se vším všudy - má své představy, sny, cíle a ví, kam patří. S posledním zmiňovaným souvisí nejen sociální vztahy, přátelé, rodina, ale také to, že dotyčný zná svou minulost, své kořeny, historii rodiny. Podle mého názoru je důležité, aby člověk znal pravdu o své minulosti a souvislostech právě proto, aby se o ni mohl opřít a budovat tak svou identitu.

Osvojitelé by si měli být vědomi toho, že jejich krásné a záslužné poslání být náhradními rodiči jim nedává právo upřít dítěti jeho minulost. Měli by se do ní začlenit tím, že na ni naváží jako „služebníci života“ a nabídnou to nejlepší, co mohou, s vědomím, že ani to není garancí jistého zdaru. To ostatně rodiče nemají ani u dětí vlastních. Výchova osvojeného dítěte je dobrodružná společná cesta, která se neobejde bez odvahy, pokory, respektu k pravdě, jisté míry rizika a silné naděje.⁴⁰

„K vytvoření vnitřní identity potřebuje dítě jistotu a pocit, že k někomu a něčemu patří. Než si vytvoří tak silnou osobnost, aby obstálo v nejrůznějších životních situacích, ztotožňuje se napřed se svými vzory. A proto je tak nesmírně důležité, aby to byly pozitivní předlohy, ať už jsou to rodiče, slavní zpěváci nebo sportovci.“⁴¹ Dítě bude vždy kopírovat osobnosti ze svého okolí, vědomě či bezděky. Pokud tyto napodobované modely chování budou v souladu s cíli výchovy

---

³⁹ HELUS Z. *Dítě v osobnostním pojetí*. 2004, str. 147.

⁴⁰ ŠTURMA J. *Říci osvojeným dětem pravdu o adopci?* Psychologie Dnes, 2009. str. 30.

⁴¹ RHEINWALDOVÁ E. *Jak vychovat šťastné dítě*. 1997, str. 196.

a osobnostního rozvoje, mohou nejen napomoci zdárnému vývoji dítěte, ale upevnit i jeho vědomí sebe sama.

Opakem identity je anonymita. Anonymními jsme tehdy, když se účastníme nějakého sociálního dění, kde nevystupujeme jako svébytná osobnost, ale jsme např. případem pro sociálního pracovníka, hlasem pro politika ve volbách apod.⁴²

Identita má některé vnější (institucionalizované) znaky, jako je např. jméno a příjmení, občanský průkaz, cestovní pas, ale také rodinná přízviska a mazlivá pojmenování, kamarádské přezdívky apod. Patří sem i naše národnost, státní příslušnost a osobní údaje, které zpravidla píšeme do nejrůznějších identifikačních dokladů. Z tohoto hlediska je důležité, že osvojené dítě má v rodném listě a ve všech dalších dokladech uvedena jména svých osvojitelů jakožto rodičů. Naopak, bohužel, rozhodně není z psychologického hlediska zanedbatelné, jsou-li v případě mladistvého vyrůstajícího v pěstounské rodině v takovýchto dokladech vždy znovu uváděni jeho pokrevní rodiče, jež třeba vůbec nezná, a ne jeho pěstouni, s nimiž se identifikuje.⁴³ Takovým případem je holčička, s jejímž osudem jsem se setkala v rámci praxe na oddělení sociálně právní ochrany na městském úřadě. Ve velmi útlém věku ji matka opustila a přenechala otci. Otec k dceři neměl nijak vřelý vztah, čas od času dokonce tvrdil, že dítě nemůže být jeho a že vyžaduje testy, které by potvrdily otcovství. K těmto testům nikdy nedošlo, jelikož jeho názor na otcovství se měnil snad každým dnem, takže nakonec holčičce zůstal zapsán v rodném listu. Malé bylo několik měsíců, když se otec dostal do výkonu trestu a nenašel se nikdo, kdo by o ni pečoval. Matka nepřebírala žádné výzvy na místech uvedeného pobytu, nebyla k zastižení ani nikde jinde. Téměř roční dítě se nakonec dostalo do pěstounské péče. Tatínek se však snažil stále udržovat kontakt a z vězení pravidelně psal nejen pěstounům, ale také na úřad, aby mu poskytl informace o jeho dceři. Holčička byla dle spisu sníženého intelektu, velmi opožděná. Ve věku, kdy měla nastoupit do školy, otcí končil výkon trestu. V každém dopise stálo, že se na dceru velice těší, že si ji

---

⁴² MATĚJČEK Z. *Náhradní rodinná péče*. 1999, str. 67.

⁴³ MATĚJČEK Z. *Náhradní rodinná péče*. 1999, str. 67 – 68.

převezme do péče ihned, jak bude propuštěn z věznice. Pěstouni i sociální pracovníci se tohoto obávali. Doporučovali první setkání biologického otce v přítomnosti pěstounů v poradně pro rodinu a navrhovali terapii, která by pomohla holčičce adaptovat se na vzniklou situaci, srovnat si svou identitu, přivyknout na biologického otce a postupně se odpoutat od pěstounů. Otec se jevil tak, že miní dceru ihned odvést bez ohledu na to, že holčička vůbec netuší, kdo je. Nepamatovala si ho, protože byla ještě malá, když se dostala do nové rodiny. Za svou rodinu považovala pěstouny a navíc se jí těžko vysvětlovalo, že jsou pouhými pěstouny a že ten pán, který jí posílá dopisy, obrázky, ale i peníze, je její otec. Nakonec zůstala v pěstounské péči. Je tomu již několik let, co byl otec propuštěn na svobodu, avšak po propuštění již pěstouny, sociální pracovníci ani dceru nijak nekontaktoval.

Pro úplné dokreslení přidám také příklad toho, kdy skutečnost, že má dítě v rodném listě jména svých adoptivních rodičů, přináší také jistou dávku anonymity a problémů. Setkala jsem se s mladou dámou, která se o tom, že je adoptovaná, dozvěděla asi v patnácti letech. Dnes, kdy už je dospělá a chce sama založit rodinu, si potřebuje ujasnit, kdo vlastně je a odkud pochází. Proto se rozhodla hledat svou biologickou matku. Na matrice ji však odmítají informace poskytnout a odkazují ji na dětský domov, v němž strávila nepatrnou část svého dětství. Z vlastních zkušeností vím, že spisy na odboru sociálních věcí se archivují nedlouho po proběhnutí adopce a úřad, který adoptované dítě přebírá, zakládá spis nový (zpravidla je dítě adoptováno rodiči ze vzdálenější oblasti, aby se zamezilo nežádoucímu setkání s biologickými rodiči). Stejně tak ústavy (např. dětské domovy), archivují spisy v podstatě neprodleně po odchodu z tohoto zařízení a ne každý může do spisu nahlížet. Nahlížení je většinou upraveno vnitřní směrnicí, podléhá mlčenlivosti a je pečlivě evidováno přímo v samotné spisové složce. Pokud na matriku přijde někdo, kdo se může prokázat pouze rodným listem, v němž má uvedeny jiné než biologické rodiče, nemůže tak vlastně dokázat, že se ptá na biologické rodiče, proto je mu poskytnutí informací o těchto osobách zamítnuto. Případ mne zaujal, a proto jsem se dotázala na matrice, jestli přece jen neexistuje způsob, jak toto řešit. Existuje možnost

zprostředkování kontaktu, kterou umožňuje ministerstvo vnitra. Fyzická osoba tak může podat žádost o zprostředkování kontaktu a matrika tento požadavek doručí osobě, o níž chceme zjistit určité informace nebo se s ní třeba i setkat a pak vyčkává na kladnou či zápornou odpověď ke zprostředkování. Formulář „Žádost o zprostředkování kontaktu“ je dostupný na webu Ministerstva vnitra. Tento úkon je zpoplatněn, pro rok 2013 poplatek činí 500,- Kč.

Identita je věcí vývoje a celoživotním procesem, kdy osvojené dítě má mít identitu osvojeného dítěte, která není ani lepší ani horší než identita takzvané normální.⁴⁴ Je však důležité, aby vědělo, kdo vlastně je, jakou hraje v rodině roli a v neposlední řadě odkud pochází.

---

⁴⁴ MATĚJČEK Z. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. 1992, str. 211.

4. SDĚLOVÁNÍ PRAVDY ADOPTOVANÉMU DÍTĚTI

Problematiky sdělování pravdy adoptovanému dítěti jsem se dotkla již v kapitolách týkajících se identity. Identita a odvaha sdělit tento fakt spolu totiž úzce souvisí. Také z toho vyplývá, že by dítě pravdu mělo znát. Doporučují to sociální pracovníci už při prvních pohovorech s žadateli o zařazení do evidence osob vhodných stát se osvojiteli. Tyto informace jsem si ověřila jak v rámci studijní praxe, tak od lidí, kteří byli osvojeni nebo jsou adoptivními rodiči. Zajímavé však je, že rodičům pracovníci téměř vždy doporučili dle odborníků (např. Matějček) správné načasování – věk do tří let, nejpozději před nástupem do školy, avšak způsob málokdy. Domnívám se, že i to je „díra“ v práci sociálních pracovníků a mělo by se na této oblasti více pracovat. Jsem toho názoru, že když už rodiče prochází tak složitým procesem než je jim dítě předáno do péče, mělo by se také dbát na to, aby dostali kompletní, fundované a přitom srozumitelné informace do života s adoptovaným dítětem. Samozřejmě je mi jasné, že ne každý rodič o to stojí, proto mám představu určitého zkvalitnění poradenství v rámci sociálních odborů. Je to totiž instituce, s kterou úzce jednají někdy i roky a zpravidla bývá první, na kterou se obrací v případě potíží nejen s náhradním rodičovstvím. Stále totiž existuje určitá stigmatizace a tabulace ve vyhledání pomoci u psychologa či dokonce i poradny.

Přesto, že jsou rodiče informováni a pár publikací na toto téma již vyšlo, stále se setkáváme s náhradními rodiči, kteří jsou v pokušení dítěti neříci pravdu o jeho původu. Důvodem je vcelku přirozená tendence – pokus zjednodušit dítěti vstup do života. Velice často tedy můžeme slyšet: „Nač to vše komplikovat? Když nebude vědět, že je adoptované, tak to má vše jednodušší. Vždyť dětem zjednodušujeme skoro vše, od obrázkových knih, přes matematiku až po náboženství. Proč jim nezjednodušit otázku původu? Až bude dospělý, vyrovná se s tím lépe, než teď jako dítě.“ Odpověď je ale prostá. Samozřejmě, že dítěti podáváme fakta tak jednoduše, aby to bylo schopno pochopit, ale lež není zjednodušení – naopak. Otázku identity není možné

zamlčovat a překrucovat. Je třeba se seznámit s praxí, s konkrétními příběhy lidí, abychom pochopili, proč je takové teorizování mylné.

Jestliže takto teorizují žadatelé o náhradní rodinnou péči, pak je to známkou toho, že na přijetí dítěte nejsou dostatečně připraveni, že potřebují více informací. Tato teoretická nepřipravenost se totiž pak kombinuje a násobí do celých řetězců provázaných problémů. I v optimálním případě jsou to minimálně rodiče, kteří vědí o odlišném původu dítěte. Na ty klade zamlčování velké nároky a tento dvojí život zvětšuje vnitřní odstup od dítěte. Bohužel v praxi se dítě dozvídá pravdu o svém zatajovaném osvojení zpravidla v těch nejméně vhodných situacích – v hádce s rodiči, jako výsměch od třetích osob, vyslechne hovor, který nemělo slyšet, informace je použita v konfliktu, aby jej odzbrojila, vzala vítr z plachet a tak dala převahu protivníkovi a podobně. Klimeš uvádí i případ, kdy se matka prořekla v hádce, kdy dítěti bylo už třicet let. To vyvrcholilo v těžkou krizi, která trvale narušila jejich vztahy.⁴⁵ Je obecně známo, že čím později se člověk dozví o skutečnosti, že byl adoptován, tím obtížněji se s pravdou vyrovnává.

Co asi prožívá člověk, který se v nesprávnou dobu nebo ne zrovna šťastným způsobem dozví, že jeho rodiče nejsou rodiči biologickými, dokládá Klimeš na svém spolužákovi: „Ještě jako studentovi hydrogeologie se mi kamarád svěřil, že jeho táta asi není jeho biologickým otcem. Naivně jsem mu řekl, ať nevyšiluje, že mně je úplně jedno, jestli můj táta je mým biologickým otcem nebo ne, že jeho výchova se do mě obtiskla tak nesmazatelně, že by žádný případný biologický otec neměl šanci mu konkurovat ani v malém. Kamarád mi řekl: „Ty tomu nerozumíš. Prostě celý dětství si říkáš, že modré oči máš po tátovi, a vlnité vlasy po mámě. Najednou se na tátou koukáš jako na cizího člověka. Najednou je to všechno jinak.“⁴⁶ Bohužel měl pravdu. Dítě pak musí bořit či minimálně přehodnotit všechny představy, které si o rodičích vytvářelo. Každou představu musí vzít znovu do mysli a vyhodnotit ji. Ať toto přehodnocování dopadne jakkoli, je mnohem jednodušší a bezbolestnější, když budou rodiče

---

⁴⁵ KLIMEŠ, Jeroným. Budování identity dítěte - nejtěžší výchovný úkol v moderní společnosti. [online]. Citováno 15.5.2013 Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7713/Budovani_identity_ditete.pdf. Str. 6.

⁴⁶ tamtéž

od začátku přímočaře identitu osvojeného dítěte budovat, než pak identitu „normálního“ dítěte měnit, navíc dost pravděpodobně v nějakém období krize. Je velmi složité a trochu nesmyslné, že v těchto chvílích se stávají rodiče cizími lidmi a místo nich se vymýšlí nějaký jiný – biologičtí rodičové. Na identitu dítěte je to velký nápor. Jeden z důvodů, proč rodiče neoznamují dítěti jeho původ, je z části i jejich přání – mít už konečně klid. Mnoho rodičů začíná uvažovat o náhradní rodinné péči jen kvůli neplodnosti a nemožnosti mít vlastní dítě. Nechtěná neplodnost je po psychické stránce těžší postižení, než se nezasvěceným lidem na první pohled zdá. Je to jakési subjektivně prožívané prokletí, které na páru leží celá léta jako černý mrak. Od adopce očekávají, že toto období definitivně skončí a oni budou moci zapomenout. Z toho důvodu mají pocit úlevy, když dítěti „nemusejí nic říkat“. Nechtějí mu říci: „Víš, máme tě, protože jsme nemohli mít vlastní.“ Když ale nechtějí říct tuto pravdu, jakou pravdu mu mají říci? Tak mlčí a opět se objeví přirozená, nicméně přesto škodlivá tendence udělat za minulostí tlustou čáru. Kromě toho minulost rodičů bývá někdy opředena nevyřešenými pocity viny: „V sedmnácti jsem šla na potrat, pak jsme třináct let s manželem usilovali o dítě. Marně. Nemohu si odpustit, že jsem zabila své vlastní dítě.“ Tyto pocity viny nevyplývají ani tak z případné skutečné morální viny, jako z aktuální životní frustrace – nemožnosti mít nyní dítě. Mají symbolický charakter a objevují se situačně podle nálady a stavu nositelky. Tak je třeba i s nimi zacházet – je to jakýsi teploměr momentálního stavu. Jde však o to, aby nevytvářely tabu a nebránily hovořit před adoptivním dítětem o jeho původu a identitě.

Podobně nefunkční může být strach z případné reakce dítěte: „Jak to přijme?“ Rodiče často mají sklon říci dítěti tuto pravdu jen jednou „až z toho bude mít rozum“. I zde je třeba zdůraznit, že informaci o původu říkáme dítěti opakovaně od malička a prezentujeme ji jako něco, na co můžeme být hrdí. Mohou být přece hrdí i na to, že se všichni (rodiče s dítětem) našli. Vždyť i rodiče museli „najít“ a před tím se neznali. U zdravě fungujících párů vidíme, že si čas od času připomínají chvíle, kdy se seznámili, kdy se do sebe zamilovali atd. Stejně tak si musí rodiče s dítětem opakovat příběh příchodu dítěte do rodiny a věnovat jej stále stejnými i stále jinými detaily. Pro

dítě to musí být asi tak triviální informace, jako že má dvě ruce.⁴⁷ Z vlastní zkušenosti vím, že děti tyto historky velmi baví a rády je znovu a znovu poslouchají.

Skutečnost, že rodiče dítě adoptovali, by neměla být řečena jednorázově. Je nutné, aby fakt adopce rodiče dítěti nejen sdělili, ale především sdíleli. Dítě by s vědomím, že je adoptované, mělo vyrůstat a utvářet si svou identitu. Nestačí prostě jednoho dne sdělit, že je adoptované a tím celou věc uzavřít.⁴⁸ Sdílet znamená především prožívat s dítětem jeho situaci. Rodiče by měli být připraveni kdykoli pravdivě odpovědět na otázky, které jim dítě klade.⁴⁹

Jako příklad dobré praxe bych ráda uvedla sdělení slečny Zuzany, která mi na dotaz, jak se dozvěděla o tom, že byla adoptovaná, odpověděla: „Upřímně vlastně ani nevím, kdy jsem se to přesně dozvěděla. Nepamatuji si to a ani nevím, kdy jsem informaci o tom, že jsem adoptovaná, začala vnímat. Podle rodičů jsem se o tom dozvěděla asi ve třech letech, protože chtěli, abych pravdu znala ještě dřív, než půjdu do školky. Já jsem tedy s touto informací vyrůstala odmala. Můžu říct, že jsem vždycky věděla, na čem jsem. Beru to jako součást svého života a nijak to neřeším. Když už jsem se na to rodičů ptala, společně jsme se zamýšleli nad tím, že rozhodně upřednostňujeme, aby adoptované dítě tuto informaci věděly tak jako já už od raného dětství. Co se týče mě a mých rodičů: Rodičům by to prý nepřišlo fér, kdyby to tajili a měli by mi to říct až někdy později. Měli pocit, že by se tím narušila důvěra v rodině. To chápu a jsem jim za to vděčná. Myslím, že přesně takto by to mělo fungovat. Nevím, jestli jsem na to, že jsem adoptovaná ve svých třech letech nějak reagovala. Spíš asi ne, nicméně je důležité mít tuto informaci zafixovanou a vyrůstat s ní. Je vhodné ji samozřejmě opakovat, ne nějak často, ale třeba když je příležitost. Podle mě je totiž důležité, aby s tím dítě pak umělo pracovat v pozdějším věku. A pak je taky důležité, aby v rodině byla právě ta důvěra, která dítěti dovolí za rodiči kdykoli přijít a otevřeně si promluvit, když cítí potřebu, ne to v sobě dusit. Jsem ráda, že moji

---

⁴⁷ KLIMEŠ, Jeroným. Budování identity dítěte - nejtěžší výchovný úkol v moderní společnosti. [online]. Citováno 15.5.2013 Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7713/Budovani_identity_ditete.pdf. Str. 6.

⁴⁸ MATĚJČEK Z. Děti, rodina a stres. 1994, str. 172

⁴⁹ MATĚJČEK Z. Co řekneme osvojenému dítěti. 1982, str. 6

rodiče jsou tomu nakloněni. Vím, že kdykoliv budu chtít, můžu si o tom s nimi promluvit. Dokonce si myslím, že kdybych chtěla, pomohli by mi i hledat mé biologické rodiče. Na to se ovšem ještě ani já sama necítím, i když mě to zajímá.“

4.1 Vhodný způsob sdělování

„Jak nejlépe začít, chceme-li s dítětem o jeho životě a adopci promluvit?

Jednoduše od začátku.

Život dítěte nezačal s jeho adopcí.

Má za sebou jedinečnou vlastní minulost, o které má právo vědět.“

- Family Ties ⁵⁰

Asi nejcitlivějším dilematem adoptivního vztahu mezi rodiči a dítětem je potřeba seznámit dítě s jeho minulostí. Pokud přijde adoptivní dítě do rodiny jako novorozenec, prvořadým úkolem rodičů je vytvořit natolik otevřené prostředí, aby mu mohli tuto životně důležitou informaci ve vhodný čas sdělit. Pokud je dítě v době adopce starší, rodiče ho musí nejen se skutečnostmi jeho minulosti seznámit, ale také by mu měli pomoci při „uzdravování vzpomínek“. Otázky, jakým způsobem dítěti říci, že je adoptované, jak se vypořádat s jeho minulostí, či jak zvládnout nepříjemné vzpomínky, které si dítě do nového domova může přinést, staví rodiče před potenciálně vyčerpávající úkol. Pokud však pochopí podstatu úkolu, který musí splnit, a mají-li prostředky k jeho naplnění, může pak jít o proces, který vzájemný vztah o to více upevní.⁵¹ Z toho vidíme, že kromě aktivního budování identity jako takové, je nutno vytvářet atmosféru důvěry a vzájemných láskyplných vztahů. V takovém rodinném prostředí je pak sdělování pravdy mnohem jednodušší a pro dítě přijatelnější.

---

⁵⁰ SCHOOLEROVÁ J. E. *Adopce: vztah založený na slibu: užitečné rady a prostředky pro adoptivní rodiče a pěstouny*. 2002, str. 127

⁵¹ tamtéž

Rodiče by měli znát mechanismy, kterými se člověk vypořádává se změnou identity či životní cesty, zejména ty bolestné či konfliktní případy. Je dost pravděpodobné, že se s nějakým z nich setkávají právě u adoptovaných dětí.⁵² První zmínku o faktu adopce je třeba dobře promyslet a zvolit vhodný způsob vzhledem k věku a celkové situaci. Neméně důležité je správné načasování.

Když nezačali oznamovat fakt o jeho osvojení, když bylo malé, bylo by lépe tento krok konzultovat s psychologem či jinými odborníky. Každopádně informovat dítě by měli sami rodiče a ne cizí lidi. Mělo by se to dít v klidném období a prostředí, tedy:

- spíše o prázdninách než na konci školního roku
- spíše doma než v cizím prostředí či o dovolené
- spíše v běžném dni než o nějakém výročí (narozeninách)
- raději to oznámit cíleně než nechat napospas osudu – hádce či jinému nekontrolovanému procesu; při tom je vždy nutno přihlídnout k vývojovým hlediskům – nástup puberty či jiné vztahové problémy dítěte (rozchody, první lásky apod.)

Oznámením se spustí poněkud nezvyklé procesy, které je třeba monitorovat. Je dobré si uvědomit, že se jedná o přírodní procesy, které mají určitou přirozenou dobu trvání (cca půl roku v různé intenzitě a podobách). Tuto dobu není možno nějakým psychologickým trikem zkrátit. Spíš naopak necitlivé zásahy ji spíše prodlužují. Řízený proces oznámení adopce probíhá dobře, když na jeho konci mají rodiče pocit, že „psychologové jen zbytečně plašili“. Ve většině případů (a zvláště v mladším věku) vezmou děti tento fakt vcelku klidně. Rodiče si často uvědomí, že z oznámení měli zbytečný strach.⁵³

S nejtěžšími případy se setkáváme u neřízeného oznamování adopce, u řízených bývá zpravidla mnohem mírnější. Cílem je být připraven na více možností, které naštěstí většinou nenastanou. Dítě bude procházet vnucenou změnou identity. Klimeš upravil fáze popsané E. Kübler-Rossovou u nevyléčitelně nemocných lidí

---

⁵² KLIMEŠ J. *Budování identity dítěte - nejtěžší výchovný úkol v moderní společnosti*. [online]. Citováno 15.5.2013. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7713/Budovani_identity_ditete.pdf. Str. 6.

⁵³ tamtéž

do obecného tvaru, který je vhodný právě pro náhradní rodinnou péči. Jedná se o tyto fáze:

1. **Akutní šok** (popření či ignorování informace). Náš život provází řada rizik, které si lidově řečeno nepřipouštíme, např. se může zabít při jízdě autem, může nás někdo přepadnout v parku, můžeme dostat lymfom, můžeme přijít o rodiče, o děti apod. Naši mysl chrání před těmito riziky psychické obranné mechanismy, které ji tak udržují v klidu. Oznámení o adopci pak představuje jakousi „smrt rodičů“. Najednou před dítětem stojí ne biologičtí, ale adoptivní rodiče – jsou to stejní, ale zároveň cizí lidi. Kromě popření či ignorování se může objevit i derealizační či depersonalizační syndromy – pocit změněné reality, pocit že se na svět dívají zpoza záclony, pocit, že vše se děje ne jemu, ale nějakému jinému dítěti, že se na sebe jakoby dívá zvenčí. Zmíněné obrany se stávají součástí obecných šokových reakcí a mohou naopak i dočasně vypínat citové prožívání (tzv. stav kognitivního přežití).
2. **Nespecifické obrany** (nárůst aktivace organismu, agrese). Dříve než je dítě schopno vymyslet něco smysluplného, tak se jeho organismus připraví na boj či útěk masivním nárůstem energie. Ta se může projevit jako necílená agrese, která se vybijí na tom prvním, kdo se mu připlete do cesty. Nespecifické obrany se objevují jako první, a ne nutně musejí stejně rychle vymizet. Jsou mimo jiné i průvodní reakcí na frustraci, tedy nespecifické obtíže se mohou prolínat s následující fází.
3. **Specifické obrany** (cílevědomé hledání řešení, vyjednávání, uplácení, hledání odborníků apod.). Čím je dítě starší, tím musí přebudovávat větší část své, již existující identity. To je zákonitě dlouhodobý proces. Do tohoto procesu dítě investuje všechny své schopnosti (inteligenci, znalosti, náboženství aj.), tedy nejen sílu a energii z předchozí fáze. Pro rodiče dávno známý fakt je ale pro dítě naprostou novinkou. Ono netuší, co z něj vyplývá – Bude se muset odstěhovat? Znamená to, že už ho

nemají rádi? Je to za to, že minulý měsíc zlobilo? Dají ho teď do děčáku? Všechny možné iracionální nápady a pověrečné souvislosti mohou dítě najednou napadat. Když se hroutí jeden pilíř života, je důležité, aby ostatní stály a dítě se o ně mohlo opřít. Proto je důležité, aby se rodiče k němu chovali stejně dobře jako dříve. Je to pak každodenní, dávno známá rodinná praxe, která dává dítěti jasně najevo, kam patří, a že jeho adoptivní rodiče jsou jeho skutečnými rodiči, i když ne zrovna biologickými. Mezi specifické obrany patří i pokusy vyhledat své biologické rodiče, vejít s nimi v kontakt a pochopit důvody, proč je odložili, z jaké sociální vrstvy jsou, zda se dá adoptivním rodičům důvěřovat v jiných věcech, když v této jim celý život lhali atd. V této fázi také rodiče musejí s dítětem procházet v neformálních rozhovorech svou dříve zatajovanou minulost. Jak se připravovali na náhradní rodinnou péči, jak chodili na vyšetření, jak nemohli mít vlastní dítě, co dělali dobře, v čem se mýlili atd. I tato zamlčovaná minulost se musí stát identitou adoptovaného dítěte.

4. **Reaktivní deprese** (Ta se označuje za reaktivní, protože reakcí je bezmoc.) Ať dítě své biologické rodiče najde, nebo ne, přesto musí oplakat jejich ztrátu. Tento fakt se může propojit s jinými staršími pocity – například s pocitem prázdna, životní nudy, tušením, že jim něco uniklo, nebo mu něco chronicky schází. Reaktivní deprese má jednu sympatickou vlastnost. Sama odezní do šesti měsíců. Na druhou stranu ji nejde moc urychlit či zkrátit. Prostě člověk se jí nemůže zbavit silou vůle. Necitlivé pokusy jí spíše prodlouží. Během ní však běží velmi důležité procesy, které odsunují na vedlejší kolej všechny ostatní aktivity a zájmy – přebudovává se totiž identita, a to má jednu z nejvyšších priorit. Například osvojené dítě se dozvědělo, že jeho rodiče nejsou biologičtí. Tak škrtá všechny úvahy, které dosud vytvářelo: „Modré oči mám po mámě – blbost. Po tátovi jsem šikovná – blbost.

Děda z Konopiště není můj děda. Takže všichni na mě hráli komedii. To mi udělali naschvál...” U dětí tato fáze nemusí být tak dlouhá jako u nemocných lidí, kteří se musí vyrovnat se svou nemocí, ale rodiče by si měli uvědomit, že okamžikem oznámení nevzniká nová identita, ale teprve se začíná tvořit. Toto tvoření je dlouhodobý proces, kde měsíc není žádná doba. Ne vždy, když se dítě nechce nic dělat, tak za to může přebudování identity, ale je třeba být připraven na to, že tyto procesy se mohou takto nečekaně vynořit i pár měsíců po oznámení.

5. **Nová identita.** Po odeznění reaktivní deprese sice přichází fáze nové identity, ale to neznamena, že nutně bez psychických následků. Dítě musí v předchozích fázích znova přijmout adoptivní rodiče, nevlastní sourozence, prarodiče, jejich hodnoty a svět. To provází zákonitě dočasné odcizení, které může provázet pocit nepřekonatelnosti: „Už jim nikdy nebudu moci důvěřovat, už nikdy se tady nebudu cítit doma atd.“ Tento pocit nepřekonatelnosti je v zásadě dočasná iluze. Do půl roku by měla vymizet. Pokud ale přetrvává déle, pak se pravděpodobně symbolicky provázala s jinými, mladšími procesy. V takových případech je lepší kontaktovat odborníky, aby se zjistilo, z jakých důvodů nepohoda dlouhodobě přetrvává.⁵⁴

4.2 Vhodné načasování sdělování pravdy o adopci

Celou práci koncipuji tak, že dítě by mělo znát pravdu o svém původu a adopci. Rodiče mají několik možností. Zatím žádný zákon a ani předpis jim nepřikazuje, aby pravdu osvojenému dítěti sdělovali, což se s největší pravděpodobností změní s připravovanou novelou občanského zákoníku. Zatím je tedy jen na rodičích, jak s tímto naloží. Mají samozřejmě právo dítěti pravdu neříct. Měli by mít ovšem

---

⁵⁴ KLIMEŠ J. *Budování identity dítěte - nejtěžší výchovný úkol v moderní společnosti*. [online]. Citováno 15.5.2013. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7713/Budovani_identity_ditete.pdf. Str. 7

na paměti, že je vždy možné, že někdo informaci o tom, že je dítě adoptované ví, a může jí dítěti říct. Takové vyjádření je vždy mnohem bolestivější pro obě strany, jak pro rodiče, tak pro dítě, a to v kterémkoli věku.

Otázka „správné chvíle“, kdy se o faktu adopce dítě má dozvědět, je velmi problematická. Se sdělením by se nemělo čekat, až se dítě samo začne ptát.⁵⁵ Rodiče by měli využít okamžiku, který toto téma navozuje a spontánně o adopci hovořit. Takovou příležitostí mohou být neformální rozhovory, které se dnes často opomíjí, ale jsou velmi přínosné. „Rodinné neformální rozhovory jsou nejsilnější výchovný nástroj, který rodiče mají.“⁵⁶ Tyto neformální rozhovory mohou být například součástí společných rodinných večerů, které mohou nabývat formy rituálu.

Schoolerová popisuje dva různé přístupy k tomu, kdy dítěti říci, že bylo adoptované. Prvním přístupem je „*Nechat to na později*“. Zde prezentuje názory psychologů (Dennise Donovana a Debory McIntyreové), kteří se domnívají, že dozvěli se dítě o své adopci příliš brzy, ochromí toho jeho schopnost navazovat blízké vztahy. Tvrdí, že podle jejich výzkumu je pravděpodobnost potřeby terapie dvakrát vyšší než u zbytku populace. Všimli si také, že adoptované děti prožívají podobné emocionální těžkosti, jako např. poruchy příjmu potravy (hromadění jídla) nebo živění negativního obrazu sama sebe. Na základě pozorování dochází oba autoři k závěru, že okolnosti adopce se zřejmě vyznačují něčím typickým, co vyvolává stále dokola tytéž problémy. Donovan spatřuje příčinu čistě v tom, že se dítě o své adopci dozví příliš brzy. Domnívá se, že předškolní děti ještě nemají dostatečně vyvinuty poznávací dovednosti a schopnosti, aby sdělení o adopci pochopily. S tím, aby se dítě o adopci dozvědělo už v raném věku, nesouhlasí z několika důvodů. Rozebírání adopce jako takové může ohrozit pocit jistoty v období, kdy se rodiče mají soustředit především na vytváření láskyplného a na důvěře založeného vztahu v rámci rodinné jednotky. Oba psychologové upozorňují také na to, že dítě v tomto věku není schopno ve své mysli najít rovnováhu mezi dvojím významem adopce – že je biologičtí rodiče

---

⁵⁵ MATĚJČEK Z. Co řekneme osvojenému dítěti. 1982, str. 6.

⁵⁶ KLIMEŠ J. *Budování identity dítěte - nejtěžší výchovný úkol v moderní společnosti*. [online]. Citováno 15.5.2013. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7713/Budovani_identity_ditete.pdf. Str. 7

nechtěli, ale adoptivní je chtějí. Z těchto důvodů doporučuji, aby se o adopci nemluvalo, pokud se dítě nezačne ptát samo. Poté souhlasí s upřímným a přesným sdělením informací.⁵⁷

S názorem, že ne vždy je vysloveně nutné dítěti sdělit, že je adoptované, se ztotožňuje také rodinný a skupinový psychoterapeut s praxí v dětském výchovném ústavu, v krizovém centru a v oblasti poradenství Zdeněk Rieger, který uvádí: „Nehrozí-li nepatřičný zákrok z okolí, nejsem proti NE – tedy myslím si, že není nezbytně nutné děti o tom, že jsou adoptované, zpravit.“⁵⁸ Myslím si, že nikdy s jistotou nemůžeme počítat s tím, že je dítě dokonale uchráněno před nežádoucími informacemi z okolí. Proto zastávám názor, že by dítě pravdu mělo znát.

K možnosti „Sdělit co nejdříve“ se přiklání většina odborníků.⁵⁹ Ke sdělení v raném věku dítěte se kloní také mnozí adoptivní rodiče a lidé, kteří jsou v roli adoptovaných dětí a o adopci již ví. Tento fakt jsem si ověřila ve všech rozhovorech, a to jak s rodiči, tak s dětmi. Pro rodiče bývá problematický spíše způsob sdělení než vhodná doba sdělení. Několik rodičů mně však sdělilo, že doba sdělení se posouvala právě proto, že váhali, jakým způsobem fakt adopce sdělit.

Odborníci své tvrzení pro brzké sdělení opírají o tezi, že pokud přijde tato informace zvenčí, připomíná obvykle útok a rány utržené v důsledku tohoto traumatického zážitku si s sebou nesou děti často až do dospělosti. Rodiče, kteří se rozhodnou dítěti o adopci říci brzy, tedy v batolecím nebo předškolním věku, tím otvírají dveře celoživotní cestě s pevnou půdou pod nohama. Takový přístup podporuje zdravý vztah mezi rodiči a dětmi ve třech ohledech. Rodiče jsou prvními, kdo dítě se skutečností adopce seznámí v rámci své lásky a oddanosti. Jsou si přitom vědomi toho, že i když dítě nemusí jejich slovům rozumět, záleží v první řadě na tom, v jakém duchu je pronesou. Neméně podstatné je to, že předají dítěti otevřenou náruč a přesnou informaci, čímž se vyhnou nutnosti snažit se „odčinit“ nesprávný přístup

---

⁵⁷ SCHOOLEROVÁ J. E. *Adopce: vztah založený na slibu: užitečné rady a prostředky pro adoptivní rodiče a pěstouny*. 2002, str. 128.

⁵⁸ RIEGER Z. *Psychologie Dnes*. 2009, str. 31.

⁵⁹ SCHOOLEROVÁ J. E. *Adopce: vztah založený na slibu: užitečné rady a prostředky pro adoptivní rodiče a pěstouny*. 2002, str. 128.

někoho jiného. V neposlední řadě nebudou muset takoví rodiče žít ve stínu tajemství a strachu z nepatřičného odhalení skutečnosti.⁶⁰

Velmi mne oslovil názor psychologa Jaroslava Šturmy: „Dítě by mělo vyrůstat v pravdě, kterou přijme jako přirozenou součást svého života i v případě osvojení, jestliže mu ji budeme zpřístupňovat postupně s tím, jak roste. Musíme se přitom orientovat i podle zájmu a otázek, před kterými bychom neměli utíkat. Neznám za čtyřicet čtyři let praxe jediný případ, kde by problémy osvojeného dítěte bylo možno příčinně spojit s tím, že toto dítě vyrůstalo od počátku nového svazku ve vědomí pravdy o svém původu a existenci svých biologických rodičů. K problémům dojde tehdy, když se dítě o svém původu a osvojení dozví pozdě, od cizích, v afektu apod. Tam nastávají skutečné krize. Jako osvojitelé bychom si měli být vědomi toho, že toto krásné a záslužné poslání nám nedává právo za to upřít dítěti jeho minulost. Měli bychom se začlenit do ní tím, že na ni navážeme a jako „služebníci života“ nabídneme to nejlepší, co můžeme, s vědomím, že ani to není garancí jistého zdaru, ten ale nemáme ani u dětí vlastních. I tak budeme mít dost prostoru pro dobré dílo. Jde o obrovské a krásné dobrodružství společné cesty, a ta se neobejde bez odvahy, pokory, respektu k pravdě, jisté míry rizika a naděje.“⁶¹

4.2.1 Sdělování pravdy o adopci v závislosti na vývojovém stupni

„Člověk je snad jediným tvorem, který se vědomě začleňuje do plynutí času. K jeho jistotám patří, ví-li, odkud přichází a kam míří. Toto rozpětí vychází z osobní a rodové minulosti a míří do budoucnosti. K životu a hledání jeho smyslu patří potřeba přesahování osobního času, jak nazpět do minulosti, z níž jsme utkáni, tak do budoucnosti. Tato potřeba se aktualizuje ve chvíli, kdy jedinec dosáhne abstraktního

---

⁶⁰ SCHOOLEROVÁ J. E. *Adopce: vztah založený na slibu: užitečné rady a prostředky pro adoptivní rodiče a pěstouny*. 2002, str. 128 – 130.

⁶¹ ŠTURMA J. *Psychologie Dnes*. 2009, str. 30 – 31.

myšlení. Připravuje se však už od malička.“⁶² „Adoptivní dítě má svůj důležitý vývojový úkol v celku své osobnosti integrovat, reflektovat a aktivně zpracovat nejen svůj genetický potenciál a individuální zkušenost, nýbrž i psychologické dědictví svého rodu.“⁶³ Je důležité, aby rodiče a případně i odborníci, s nimiž rodiče problematiku konzultují, přistupovali k dítěti v závislosti na jeho vývojovém stupni. V následujících několika podkapitolách se vždy krátce zmíním o charakteristických rysech vývojového stadia osobnosti člověka a k němu přiřadím vhodný způsob komunikace a naznačím také ideální techniku či metodu, kterou lze s dítětem adopci rozebírat. Konkrétně budou tyto techniky spolu s detailnějším návodem popsány v samostatných podkapitolách.

4.2.2 Kojenecké období

První rok života je nepřesně označován jako kojenecký věk. Nepřesně proto, že děti mnohdy nejsou kojeny až do jednoho roku života, některé navíc nejsou kojeny vůbec. Na začátku života je dítě vybaveno jen určitými kompetencemi, které mají charakter spíše vrozených dispozic a slouží k dalšímu rozvoji. Na konci kojeneckého období má dítě základní orientaci ve svém nejbližším okolí a vytváří si k němu určitý vztah.⁶⁴ Velmi brzy po narození se ukáže, že dítě je už svými instinkty vybaveno k tomu, aby navazovalo vztahy k druhým lidem. Nejlépe je mu v mateřské náruči, které se často dožaduje, i když nemá hlad. Často chce jen pomazlit nebo jednoduše potřebuje cítit blízkost. Zvuk lidské řeči preferuje před jinými zvuky. Brzy vyvolává něhu svým úsměvem. Ani kojení není pro něj pouhým přijímáním potravy: rádo si udělá přestávku, kdy si s matkou „popovídá očima“, a teprve pak pokračuje v jídle. Vývoj řeči začíná broukáním a žvatláním, jež je brzy adresováno jiným lidem, takže

---

⁶² ŠTURMA J. *Psychologie Dnes*. 2009, str. 30

⁶³ tamtéž

⁶⁴ VÁGNEROVÁ M. *Vývojová psychologie*. 2000, str. 43.

potěšení z konverzace je zde dříve než slova.⁶⁵ Rozvoj vzájemné komunikace se tak děje nejen verbálně, ale především mimoděk prostřednictvím úzkého kontaktu.

Úkolem této etapy je vytvoření důvěry. Důvěře se učíme. V prostředí plném lásky a něhy dítě brzy pochopí, že tady je doma. Je to místo, kde ho mají rádi. Tato základní důvěra se stává nejhlubší vrstvou osobnosti, která přežije všechna pozdější zklamání. Není dobré kojence vychovávat v prostředí, kde se ihned vyhoví všem jeho potřebám. Musí se naučit přechkat čas, kdy ho matka na chvíli opustí, nebo když mu nerozumí. Ten, kdo si tuto základní důvěru nevytvoří, je v pozdějším životě ohrožen sklonem ke smutku a zklamání, svou vlastní nedůvěrou, neschopností spolehnout se na druhé v situaci, kdy je to nezbytné: na přítele, partnera, učitele, lékaře apod.⁶⁶ Nedostatečně vybudovaný pocit důvěry může být příčinou mnoha problémů, které mohou vyústit až v duševní poruchy.

Kojenecké období je důležité nejen pro navázání zdravého vztahu s rodiči, ale také pro budování dobrého základu pro vztahy příští. Bohužel se v praxi u dětí vhodných k adopci málokdy poštěstí, aby se dítě dostalo ještě v kojeneckém věku k náhradním rodičům, kteří by okamžitě suplovali rodiče biologické a včas vybudovali tuto základní důvěru. Nicméně si myslím, že i těžší start do života lze později alespoň částečně dohnat. Tento deficit pojmenovává Colorosová jako „zármutek dítěte“. Radí, aby rodiče adoptovanému kojenci dopřáli stálou láskyplnou péči, bezpečí a možnost poznávat svět. Maminka i tatínek by měli jejich potřeby zajišťovat také dotykem, slovy a zpíváním. Je dobré, aby dítě mělo stálý režim. To platí obecně o všech dětech, ovšem pro děti adoptované se takovýto režim stává jakousi jistotou ve zmatku, který vnímají v souvislosti se změnou prostředí. Rodiče mohou také začít vyrábět knížku o dítěti.⁶⁷ Tato knížka může později sloužit jako základ ke sdělování pravdy o adopci. Podrobněji se tzv. knihou života zabývám v samostatné kapitole.

---

⁶⁵ ŘÍČAN P. *Psychologie*. 2005, str. 267.

⁶⁶ tamtéž, str. 268.

⁶⁷ COLOROSOVÁ B. *Krizové situace v rodině*. 2007, str. 165.

4.2.3 Předškolní věk

Předškolní věk je období trvající přibližně od tří do šesti let. Konec této fáze neurčuje fyzický věk, nýbrž je určen sociálně – nástupem do školy, tedy přibližně kolem šestého roku života dítěte. Charakteristické je postupné rozvolňování vázanosti na rodinu a vytváření vztahů s vrstevnickou skupinou. Aktivita předškolního dítěte už není samovolná, ale vede právě k začlenění, uplatnění a prosazení se mezi vrstevníky. Dítě si osvojuje běžné normy chování, znalosti obsahu rolí a přijatelné úrovně komunikace. Příznačný je přetrvávající egocentrismus a myšlení vázané na subjektivní dojem a aktuální situační kontext. Předškolák je fixován na určitý obraz reality, který není schopen ve svých úvahách schopen opustit. Svět je pro něj takový, jak vypadá.⁶⁸ Pro dítě je jeho svět takový, jaký je. Je dost možné, že v tomto období vůbec nepřijme jinou realitu. Z tohoto důvodu není tento věk nejvhodnější k prvnímu sdělení pravdy o adopci. Nicméně je hraniční pro sdělení pravdy o adopci. Matějček uvádí, že vhodná doba je již kolem tří let. Předškolní věk je ještě přijatelný, zásadně by se však nic nemělo odkládat na věk školní. S nástupem do školy by mělo být v této věci jasno jak dítěti, rodičům, tak i jeho společenskému okolí.⁶⁹ Důvod, proč je doba nástupu do školy hraniční ke sdělení pravdy o adopci, je zvýšené riziko toho, že s příchodem do nového kolektivu pravdu dítěti řekne někdo cizí a často velmi nešťastným způsobem.

Dítě si začíná uvědomovat, že rodiče nejsou vševědoucí, a také ho začíná zajímat, jak se stalo součástí rodiny. Věří na kouzla a je přesvědčeno, že jeho myšlenky, slova i činy mají velkou kouzelnou moc. Snaží se oddělit fantazii od reality a klade si spoustu otázek ohledně svého těla, ale i okolního světa. Rodiče by měli využít neustálých otázek svých ratolestí a trpělivě vysvětlovat, kde se berou děti, že každé dítě se narodí, ale ne každé je adoptované. Na svět jej tedy nepřivedla paní, která je teď jeho maminkou, ale jeho rodná matka. Dítě by také mělo vědět, že jsou vlastnosti, které má od svých biologických rodičů jako např. barvu vlasů, kůže apod.

---

⁶⁸ VÁGNEROVÁ M. *Vývojová psychologie* 2000, str. 102.

⁶⁹ MATĚJČEK Z., DYTRYCH Z. *Děti, rodina a stres*. 1994, str. 174.

Žádné otázky ohledně adopce by neměly být ignorovány a rodič by se neměl snažit měnit téma. Zároveň by se však adopce neměla probírat neustále. Je pouze součástí životního příběhu tohoto dítěte, netvoří jej celý. Pokud rodiče tvoří knihu života, pak je dobré, aby do ní dítě přidávalo své obrázky. V knize by také měl být obsažen příběh o adopci.⁷⁰

4.2.4 Mladší školní věk

Dítě se v tomto období projevuje jako střízlivý realista, který se zajímá o fakta a o to, jak fungují věci, jež poznává. Ve vývoji inteligence se objevují konkrétní logické operace, tedy logika opírající se o konkrétní nazírání. Důležitým úkolem tohoto období je socializace, proces začleňování, především správné zařazení se do kolektivu třídy. Dítě se musí přizpůsobit školní situaci, jež vyžaduje cílevědomé plnění úkolů v podmínkách, kdy je za svůj výkon hodnoceno. Postupně navazuje vztahy v poměrně velkém kolektivu, kde se učí solidaritě, kázni a také tomu, jak čelit agresivitě spolužáků. Vývojovým úkolem je snaživá píle. Je to vytrvalá, systematická snaha o dosažení cíle, který je vzdálený. Cesta k cíli je doprovázena překonáváním překážek a nezdarů, a to i tehdy, kdy činnost není sama o sobě přitažlivá. S neúspěchem se pojí komplex méněcennosti, který ohrožuje sebeúctu dítěte. V jeho důsledku může dítě kapitulovat, rezignovat na své plnohodnotné uplatnění ve společnosti.⁷¹ Rodiče by měli být v tomto období dítěti obzvláště nápomocni. Nyní se zúročuje důvěra a vzájemné vztahy, které společně budovali od nejútlejšího věku.

V období raného (mladšího) školního věku děti začínají uvažovat jinak než dříve. V jejich myšlení se objevují některé vývojově podmíněné změny, které jim pomáhají zvládnout učivo a současně tyto změny podmiňuje také prostředí školy, které rozumové schopnosti dále rozvíjí. V tomto období už mají konkrétní logické myšlení, které je charakteristické tím, že dokáží respektovat základní zákony logiky

---

⁷⁰ COLOROSOVÁ B. *Krizové situace v rodině*. 2007, str. 167.

⁷¹ ŘÍČAN P. *Psychologie*. 2005, str. 272.

a respektují konkrétní realitu. Myšlení na této úrovni vždy operuje se skutečností, případně s představami či symboly, které mají jednoznačný a konkrétní obsah. Děti přitom vycházejí ze zkušenosti z vlastních činností, se zacházením s různými věcmi, z kontaktu s různými lidmi apod. Konkrétní zkušenost zahrnuje svět živých a neživých objektů, jejich vlastností a vztahů. Tyto děti dávají přednost takovému způsobu poznávání, kde se mohou samy přesvědčit o pravdivosti verbálně prezentovaných informací. Navíc dítě dokáže posuzovat skutečnost podle více hledisek. Dítě mění uvažování o jiných lidech. Začíná si uvědomovat, že každý člověk má více rolí a dovede se chovat různě, protože má k tomuto chování své důvody a motivy. Uvědomuje si odlišnost potřeb jiných lidí. Nesnaží se už tolik vnucovat ostatním něco, co ono považuje za nejlepší. Navíc dokáže odhadnout, jak se jeho chování jeví jiným lidem. Děti raného školního věku mají tendenci hledat za všech okolností nějakou, pokud možno jednoznačnou příčinu. Pokud tuto příčinu neznají, snaží se ji alespoň vykonstruovat.⁷² Tady pak vzniká prostor pro fantazírování, které může velmi ztížit situaci, pokud se dítě o adopci dozví prozrazením např. ve škole.

Děti v tomto věku poslouchají, co lidé okolo nich říkají, sbírají informace, porovnávají, zkouší. Pokud dítě ví o adopci, je možné, že se vyptává na podrobnosti své adopce, soudí své biologické rodiče, prohlašuje, že by raději nebyl adoptovaný a nesouhlasí s názory rodičů. Protestuje proti hodnotám, hádá se, a to i o sebemenší detaily rodinných pravidel a režimu. Zdánlivě se od rodiny vzdaluje, ale přitom se stále bojí, že je rodina opustí. Jedná se o střet touhy po samostatnosti a současně blízkosti ostatních. Přemýšlí o svých původních rodičích. Pokud dítě rodičům důvěřuje, svěřuje se se svými domněnkami o všech možných stránkách adopce. Vidí-li však, že otázky rodiče znepokojují, zlobí je či dokonce ubližují, nechají si je raději pro sebe. Pocity uvnitř pak mohou kvasit v nitru a nakonec se mohou projevovat jako agrese, kterou mohou také obracet proti sobě. Dítě si pak odpovídá na otázky, proč je původní rodiče nechtěli, jestli zlobilo či pro ně nebylo dost dobré. V případě, že mohou sdílet své obavy, domněnky a otázky se svou rodinou, pociťují velké štěstí

---

⁷². VÁGNEROVÁ M. *Vývojová psychologie*. 2000, str. 148 – 155.

a úlevu, že jsou vítaným členem rodiny, do které přišli. Dítě by v tomto období mělo vědět, že se svých rodičů může zeptat na cokoli. Dítě musí cítit upřímnost, soucit a moudrost.⁷³ V tomto období bych doporučovala aktivní spolupráci rodičů a dítěte na knize života, což vyvolává přirozeným způsobem diskuzi na téma adopce.

4.2.5 Starší školní věk

Období staršího školního věku je v podstatě totožné s obdobím pubescence. Můžeme jej ohraničit jako doba mezi jedenáctým a patnáctým rokem. Některé publikace (např. Říčan) uvádí jednotně období mezi jedenáctým a dvacátým (někdy až dvaadvacátým) rokem jako dospívání, přičemž jej dělí na období pubescence a adolescence. Hranice těchto období jsou značně nejasné a záleží na mnoha biopsychických a fyziologických faktorech. Domnívám se, že období puberty překrývá starší školní věk, navíc je laickou veřejností přijímám a používám mnohem častěji než „starší školní věk“. Z těchto důvodů se budu tímto obdobím zabývat v kapitole pubescence.

4.2.6 Pubescence a adolescence

Období dospívání je přechodem mezi dětstvím a dospělostí. V této době dochází ke komplexní proměně všech složek dospívajícího. Nejnápadnější je dospívání tělesné, které je spojené s činností hormonů a pohlavním dospíváním. V souvislosti s tímto se mění sebepojetí člověka. Dospívající je již schopen přemýšlet abstraktně. Dokáže uvažovat o alternativách, které nenastaly.⁷⁴ V tomto období uvažuje formální logikou. Myslí formálně, abstraktně a obsah pro něj není až tak důležitý, tzn., že nepotřebuje například znát přesný význam všech slov, i bez tohoto

---

⁷³ COLOROSOVÁ B. *Krizové situace v rodině*. 2007, str. 165.

⁷⁴ VÁGNEROVÁ M. *Vývojová psychologie*, 2000, str. 209.

dokáže uvažovat a daný problém dokonce zdárně řešit.⁷⁵ Má také první zkušenosti s partnerskými vztahy – dospívání je obdobím prvních lásek. Pro dospívání je charakteristické hledání vlastní identity. Začíná se osamostatňovat a vyvazuje se tak ze závislosti na rodičích, tato vazba je však stále důležitá, proto se pouze mění její charakter. Daleko větší důraz klade na vrstevnickou skupinu.⁷⁶ Rodiče jsou pomalu odsouvání na druhou kolej, což však neznamena, že by je dítě mělo méně rádo. Stále potřebuje jejich oporu a lásku, ale současně se musí začít učit jisté dávce samostatnosti.

V období, kdy zmatky dospívání propukají naplno, už je těžko rozlišit, jestli přicházející potíže přináší adopce nebo jsou prostě přirozeným projevem puberty. Podobně jako v předchozím období, je důležitá komunikace mezi rodičem a dítětem, a to založená na důvěře, otevřenosti a upřímnosti. Rodiče by měli být v tomto složitém období trpěliví a měli by se snažit být dobrým rádčem a oporou. Jedná se o jedno z nejtěžších období nejen pro adoptivní rodiče. V tomto věku se stupňují mnohé problémy. Je důležité, aby se rodiče obrnili trpělivostí a v případě potřeby vyhledali třeba i odborníky, např. poradnu pro děti a rodinu či jinou instituci. Informace rodičům rádi poskytnou pracovníci oddělení sociálně právní ochrany dětí.⁷⁷

Myslím si, že toto období je nevhodné k prvnímu otevření tématu adopce. Pokud to dítě neví doteď, nejspíš by bylo dobré nechat to na později, ideálně na dobu, kdy k tomu bude příležitost, tedy situace přímo vybídne k nastínění. Násilné prozrazení v tomto období je spíše ke škodě než k užitku. Příkladem může být kazuistika Zdeňka Riegera, pracovníka pedagogicko-psychologické poradny. Přišli za ním rodiče Jana, žáka druhé třídy. Jan byl chytrý kluk, rodiči dobře vedený. Jednoho dne však rodiče žádali o velmi důvěrný rozhovor vázaný „lékařským tajemstvím“. Oba byli lékaři, takže věděli velmi dobře, co obnáší lékařské tajemství. Rozhovor začali tím, že Jan je adoptovaný a neví o tom. Adopci chtěli utajit, takže se dokonce

---

⁷⁵ ŘÍČAN P. *Psychologie*, 2005, str. 275.

⁷⁶ VÁGNEROVÁ M. *Vývojová psychologie*, 2000, str. 209.

⁷⁷ COLOROSOVÁ B. *Krizové situace v rodině*. 2007, str. 171.

odstěhovali ze Slovenska. Maminka se dokonce snažila hrát těhotenství, aby okolí nebylo nic podezřelého. Oba se tehdy shodli, že nikdo již dnes neví, že jejich Jeník je adoptovaný. O adopci nevěděli ani rodiče obou manželů. Pár však nyní změnil názor, protože vyslechl přednášku o tom, že dítě má být o adopci informováno. Rodiče Janovi tajemství řekli v den jeho patnáctých narozenin. Jeho reakcí bylo hledání biologických rodičů, které nenašel. Jan nakonec řekl, že kdyby mu rodiče neřekli, že nejsou „jeho“ rodiče, bylo by to pro něj jediné správné, protože teď neví, co vlastně chtějí, čím pro něj jsou.⁷⁸ Upozorňuji však, že přestože se Rieger v článku odvolává na Matějčka, rodiče se dopustili několika chyb. Dle Matějčka má být dítě informováno co nejdřív a rozhodně ne v tak významné dny jako jsou narozeniny.⁷⁹

Období adolescence je druhou fází dlouhého období dospívání. Jedná se o časový úsek přibližně mezi patnáctým a dvacátým rokem s určitou variabilitou, která se týká především oblasti psychické a sociální, vzácněji somatické. Přejídné období přípravy na dospělost vzniklo v rámci civilizačních změn. Role dospělého je nyní mnohem náročnější, než byla v historii. Navíc neposkytuje tak velkou prestiž a jasnou identitu. V primitivních společenstvích je přechod k dospělosti zjednodušen, protože je ritualizován. Rituál má význam mezníku, který určuje počátek nové fáze. V takovém případě ztrácí osobní aktivita dospívajícího smysl. Ten svou budoucí identitu nemusí a ani nemůže nijak významněji ovlivnit. Rituálem se stává z nedospělého dospělým a identita dospělého je jasně daná. Dospělost je vázána především na pohlavní zralost a tělesný rozvoj. Doba rituálu přesně určí, odkdy je jedinec považován za dospělého a jakou bude mít nyní roli, stejně tak i její status. S vývojem společnosti došlo k odlišnému pojetí složek dospělosti, což je zároveň důvod k vzniku tohoto přejídného období, které dnes označujeme jako dospívání. V období pubescence a adolescence postupně jedinec dosahuje dospělosti, přičemž změny v různých oblastech nejsou stejně rychlé. Navíc jsou prožívány subjektivně a v každé společnosti mají jiný význam.⁸⁰

---

⁷⁸ RIEGER Z. *Říci osvojeným dětem pravdu o adopci?* Psychologie Dnes, 2009, str. 31.

⁷⁹ MATĚJČEK Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní.* 1994, str. 63 – 64.

⁸⁰ VÁGNEROVÁ M. *Vývojová psychologie.* 2000, str. 253.

Adolescence je biologicky ohraničena pohlavním dozráváním, je však dobou komplexnější psychosociální proměny, mění se osobnost dospívajícího a také jeho sociální pozice. Mladý člověk získává nové role, které jsou spojené s vyšší sociální prestiží. Emancipace z vázanosti na rodinu je obvykle dokončena, vztahy s rodiči se stabilizují a zklidňují. Vrstevníci jsou ještě významnější než kdykoli dříve. Adolescenci lze v bodech definovat několika důležitými proměnami:

- první pohlavní styk – je většinou lokalizován do tohoto období
- ukončení povinné školní docházky a ukončení přípravy pro danou profesi
- dosažení plnoletosti – nejen legislativní mezník, ale také sociální: člověk je již sám zodpovědný za své jednání

K období adolescence patří ještě určitá krize identity. Pro adoptované jedince je toto nejzávažnější problém v období adolescence. Pokud dospívající zná svou situaci a ví, že byl adoptován, pak toto období provází touha poznat své biologické, etnické a kulturní kořeny. Může se také jednat o touhu zcela opačnou: svým biologickým rodičům se navždy vyhnout. Rodiče by měli být v tomto období opět trpěliví a jejich touhu najít své kořeny nebrat osobně, protože se nejedná o výtku jejich rodičovské péči ani o známky nevědku. Je to přirozená touha adoptovaných dospívajících a rodiče by k ní měli zaujmout přijatelné stanovisko.⁸¹ Pro děti i rodiče je období puberty a adolescence jedno z nejnáročnějších vůbec. Krizi identity dítěte by rodiče považovat za osobní selhání, ale za přirozený vývoj, který je třeba podpořit.

4.3 Souhrn nejčastějších chyb a doporučení

Dítě by mělo vědět o tom, že je adoptované ještě před nástupem do mateřské školy, tedy ideálně do věku tří let. V této době by měli mít jasno všichni – rodiče, dítě,

---

⁸¹ COLOROSOVÁ B. *Krizové situace v rodině*. 2007, str. 172.

ale i jeho sociální okolí: známí, kamarádi, učitelé.⁸² Čím je dítě starší, tím je sdělení obtížnější. Vždy má pak ráz prozrazení a zrady.⁸³ Dítě je pak dezorientováno a je narušena jeho identita, která byla dosud vytvářena na zcela jiném povědomí o sobě.

Děti si jinakost své rodiny začnou uvědomovat ve chvíli, kdy se dostanou do kontaktu s dětmi mimo sociální okruh rodiny, tedy obvykle v mateřské škole. Pokud s nimi rodiče o svých postojích mluví, vysvětlují je, ale neabsolutizují, děti předškolního věku se svou odlišností nemívají problémy. Někdy jsou na ně naopak pyšné.⁸⁴ Příkladem toho je čtyřletá Veronika, která zná celý svůj příběh o tom, jak si ji rodiče vybrali v kojeneckém ústavu, protože se jim moc líbila a radostně popisuje to, že je adoptovaná, ostatním dětem ve školce a také svým učitelkám. Rodiče ji převzali do péče v kojeneckém věku a „od kolébky“ Veronice vyprávěli její příběh, ke kterému vždy přidali nějaký hezký detail.

Rodiče se mohou setkat s mnoha různými precitlivělými reakcemi dětí v rámci zpracovávání informace o tom, že jsou adoptované. Proto by se rodiče měli připravit na tzv. uzdravování vzpomínek, je dobré když rodiče získají co nejpodrobnější informace o životě dítěte v době před adopcí – např. kdy došlo k nějakým důležitým událostem, jak se stěhovalo (do kojeneckého ústavu či dětského domova) a jak probíhalo odloučení od biologické rodiny. Užitečné je také navázat spolupráci s terapeutem, který otázkám adopce rozumí. Pro rodinu, která může uprostřed krize ztratit objektivní pohled na věc, je třetí strana často velmi žádoucí.⁸⁵ Není nutné vyhledávat pomoc odborníků za každou cenu, ale rozhodně není na škodu ji využít buď hned v začátcích (při podání žádosti o zařazení do evidence osob vhodných stát se osvojiteli či např. při převzetí dítěte do předadopční péče) nebo právě v období, kdy rodiče chtějí s dítětem o adopci prvně promluvit.

---

⁸² MATĚJČEK Z. Co řekneme osvojenému dítěti. 1982, str. 6.

⁸³ MATĚJČEK Z. Co řekneme osvojenému dítěti. 1982, str. 6.

⁸⁴ JUNGWIRTHOVÁ I. *Pohodoví rodiče - pohodové děti: podporujeme vývoj dítěte*. 2009, str. 162.

⁸⁵ SCHOOLEROVÁ J. E. *Adopce: vztah založený na slibu: užitečné rady a prostředky pro adoptivní rodiče a pěstouny*. 2002, str. 139.

Pokud dítě o adopci neví ještě v době, kdy už chodí do školy, je dobré počkat až na klidné období prázdnin namísto např. konce školního roku, kdy je dítě samo o sobě stresováno.

Vhodné je také otvírat tuto diskuzi v domácím prostředí, které dítěti zajistí pocit bezpečí a určité stability.⁸⁶ To je také jeden z důvodů, proč by rodiče neměli přijít s prvním rozhovorem o adopci např. na dovolené, kdy se dítě nachází mimo své prostředí, které je mu důvěrně známé.

Je lepší si poprvé o adopci popovídat v běžném dni než třeba o narozeninách. Na druhou stranu děti rády slaví. Uvítají, pokud mezi rodinné oslavy rodiče zařadí i „den příchodu“.⁸⁷ Rodiče tak s dítětem mohou slavit „dvojí narozeniny“. Jak den, kdy se dítě fakticky narodilo, tak den, kdy se stalo součástí jejich rodiny.

Dítě by se mělo pravdu dozvědět cíleně a plánovaně, nikoli tak, že se celá věc nechá napospas osudu. Může pak dojít k nekontrolovatelnému procesu např. v rámci hádky. Rozhodně je dobré přihlédnout k vývojovým hlediskům, jako je nástup puberty nebo vztahové problémy dítěte (čas prvních lásek a rozchodů)⁸⁸. Toto období rozhodně není vhodnou dobou ke sdělování pravdy o adopci.

---

⁸⁶ PREKOPOVÁ J. *Aby láska v rodinách proudila*. 2012, str. 151.

⁸⁷ NOVÁK T. *Kdy a jak říct pravdu o adopci?* Psychologie Dnes. 2010, str. 50.

⁸⁸ KLIMEŠ J. *Budování identity dítěte - nejtěžší výchovný úkol v moderní společnosti*. [online]. 15.5.2013. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7713/Budovani_identity_ditete.pdf. Str. 6.

5. DOPROVODNÉ TECHNIKY KE KOMUNIKACI O ADOPCI

Jak již bylo řečeno, nestačí pouze jednou vyslovit větu: „Adoptovali jsme tě.“ Je nutné tento fakt nejen sdělit, ale především sdílet. Dítě by s informacemi, jak přišlo do rodiny a jak se vše kolem něj a spolu s ním vyvíjelo, mělo vyrůstat a vytvářet si zdravou identitu, sebevědomí, sebehodnocení. To není lehký úkol především pro rodiče, proto by jim mohly dobře posloužit některé doprovodné techniky. Převážná většina z nich je inspirována profesionálními psychoterapeutickými přístupy, které však může aplikovat výhradně právě profesionální psycholog, psychoterapeut či psychiatr. Cílem této kapitoly tedy není vyčerpávající výklad o terapeutických technikách a přesný návod k nim. Je to spíše nástin, který může rodičům pomoci vhodně s dětmi pracovat v rámci přípravy na samotné sdělování pravdy ve vztahu adoptivních rodičů a dítěte, ale i snadněji fakt adopce podat a vysvětlit, či s ním pracovat hlouběji a umožnit tak opakované sdílení. V následujících podkapitolách se budu zabývat především arteterapií, biblioterapií, autogenním tréninkem a technikou tzv. „knihy života“.

Inspirace těmito technikami by měla být přirozenou součástí a zábavou při práci s dětmi, nikoli však programově řízenou terapií, kterou mohou vykonávat pouze certifikovaní odborníci.

5.1 Biblioterapie

Biblioterapie je metoda psychoterapie využívající léčebné a podpůrné účinky četby. Může být individuální (svépomocná) či skupinová (biblioterapeutická skupinová sezení vedená odborným terapeutem s možnou asistencí knihovníka). Proces biblioterapie je zaměřený na racionální, ale hlavně emoční percepci vybraného díla. Smyslem této terapie je reflexe prožívané zátěžové situace na pozadí četby knihy, při níž dochází u klienta k celkovému uvolnění nahromaděného psychického napětí,

ke katarzi, vzhledu, uvědomění si významu prožívané situace, k jejímu přijetí, vyrovnaní, též k obnově radosti ze života, podpoře osobní spokojenosti apod. Jedná se o pozitivní ovlivnění psychosomatického stavu jedince a o posílení jeho psychické odolnosti a vyrovnanosti (navíc samotným čtením dochází u čtenáře k rozvoji fantazie, tvořivosti, kritického myšlení, komunikačních schopností, tedy i k rozvoji osobnosti jako takové).

Tato terapeutická technika má interdisciplinární charakter. Na jejím procesu a průběhu se podílejí kromě psychoterapeutů, poradenských psychologů a knihovníků-biblioterapeutů (konzultace nad výběrem adekvátních informačních zdrojů) též pedagogové (zejména zaměřeni na problematiku speciální pedagogiky), sociální pracovníci a další odborníci působící v široké oblasti pomáhajících profesí.

S biblioterapií úzce souvisí tyto obory:

- bibliopsychologie: zkoumá vliv četby na duševní život člověka (průběh psychických procesů během četby) a vztah autora, čtenáře a knihy
- bibliopedagogika: zkoumá výchovné působení knihy a četby a specifické knihovnické metody práce se čtenáři (formace čtenářské kultury)

Dále je možné využívat také těchto metod a terapií:

- hagioterapie: léčba skrze rozbor náboženského textu
- imagoterapie: léčba skrze vžívání se do role literárního hrdiny (nápodoba jednání a chování, odhalování motivů a postojů)
- poetoterapie: léčba skrze poezii
- pohádkoterapie: léčba skrze dětskou literaturu⁸⁹

Cílem biblioterapie je usnadnit klientům pochopení situací, jež jsou pro ně náročné, a usnadnit vyjadřování pocitů, jež se k těmto situacím vážou.⁹⁰ Pro účely práce v rámci náhradní rodinné péče se jedná především o pochopení sebe sama a své identity, potažmo role. Dítě si na základě příběhu uvědomí, že např. není tak odlišné

---

⁸⁹ KISK: *Kabinet informačních studií a knihovnictví*. [online]. Citováno 25.5.2013. Dostupné z: <http://kisk.phil.muni.cz/wiki/Biblioterapie>.

⁹⁰ MATOUŠEK O. *Slovník sociální práce*. 2003, str. 36.

jak se domnívalo. Může být inspirováno hlavním hrdinou a jeho příběhem. Důležité je správně zvolit knihu vzhledem k věku dítěte. Mnoho titulů nejen k tématu náhradní rodinné péče mohou rodiče najít na internetu. Z webových stránek mohou doporučit www.bibliohelp.cz, kde jsou knihy vhodné k biblioterapii přehledně členěny podle cílové skupiny a problematiky např. na psychické a fyzické problémy, tíživé životní situace a třeba i pohádkoterapii, která se dá využít pro práci s menšími dětmi v náhradní rodinné péči. Web také nabízí audioknihy, které mohou vyprávět vhodné pohádky za rodiče. Doporučila bych však pohádky raději společně číst, protože právě chvíle strávené společně při čtení navozují příjemnou atmosféru mezi rodičem a dítětem a může vytvářet podnětné prostředí vhodné právě k rozhovoru o adopci.

Web také dává návody na konkrétní práci s daným tématem. Ve štítcích webu můžeme vybrat heslo „dětský domov“, který nás odkazuje na knihu Moniky Elšíkové: Bubu. Poté vidíme titulní stranu knihy, doporučení čtenářů, krátké shrnutí a také stručný návod na další práci s textem: Dítě si příběh může přečíst buď samo, nebo mu ho přečtete. Následně si o přečteném s dítětem popovídejte. Je nutné předem příběh znát, proto by si ho rodiče měli nejprve přečíst a dopředu stanovit, v čem by dítěti mohl pomoci, co by si mělo uvědomit. Fantazie je vítaná a úkolem rodiče, který dítě příběhem provází, je fantazii mírně směřovat. Rodič může zjistit, jestli dítě dovede příběh stručně popsat vlastními slovy a jestli mu rozumí.

Dále web uvádí, jaká témata příběh akcentuje a tak napovídá rodičům např. k další práci s textem. V případě knihy Bubu se jedná o témata: dospívající mládež, citová nejistota, dětský domov, rasismus, hledání sama sebe.

Doporučuje se vést dítě k zamyšlení nad otázkami např. Jaký je Bubu? Jaké má vlastnosti? Jakými jinými způsoby řešil své citové zmatky? Proč byl terčem posměšků? Co mu pomůže nalézt ztracené přátelství? Dále jsou uvedeny další možnosti práce s textem (aby si dítě hlouběji zapamatovalo ponaučení): Nakreslit obrázek na téma přátelství. Pantomimicky ztvárnit příběh.⁹¹ Fantazii a tvůrčímu duchu se v tomto meze nekladou. Šikovní rodiče se mohou třeba jen inspirovat tím,

---

⁹¹ Bubu: www.bibliohelp.cz. [online]. Citováno 27.5.2013. Dostupné z: <http://www.bibliohelp.cz/knihy/bubu>.

jak se s takovým textem dá pracovat a celou metodu aplikovat na knize, kterou oni sami považují za vhodnou.

Doporučovala bych také využít techniky odvozené od biblioterapie, respektive konkrétně pohádkoterapie a vyprávět si s dítětem pohádku o něm samém, která je založená na skutečných událostech a vyzdvihuje dobré vlastnosti dítěte. Příběh se dá jednak aktualizovat a modifikovat, každý den se dá vyprávět jinak a rodiče se v něm mohou vracet k prvnímu setkání v dětském domově a odůvodnit tak proč si vybrali právě toho klučínu s oříškově hnědýma očima. Je také možné vyprávět nebo číst příběh velmi podobný příběhu jejich dítěte a vlastním příběhem navázat.

Tímto způsobem řekli o adopci svému dítěti pan a paní Veselí. Rozhodli se poradit o způsobu sdělení s psychologem a ten jim doporučil o adopci mluvit už od útlého věku právě na základě příběhů a pohádek. Začali tedy své dceři vyprávět pohádku „o holčičce, která neměla rodiče a také o mamince a tatínkovi, kteří nemohli mít vlastní děti“. Pohádka nakonec vyústila v to, že holčičkou je právě jejich dcera a rodiči jsou oni sami.

Domnívám se, že to byl velmi citlivý přístup, který pravdivě odhaloval příběh jejich adoptivní dcery, nicméně bych rodičům vytkla to, že „holčička neměla rodiče“. Děti, které mohou být adoptovány, jsou málokdy sirotky v pravém slova smyslu, většinou jeho rodiče někde jsou a odborníci doporučují s dítětem mluvit i o rodičích biologických, což manželé Veselí neudělali.

5.2 Autogenní trénink

„Autogenní trénink je metoda, která při pravidelném provádění přispívá k rychlému obnovení sil a k odstranění příznaků napětí a neklidu. Po dokonalém nacvičení umožňuje autosugestivní ovlivňování některých tělesných funkcí a může pomoci i při odstraňování nevhodných návyků a dosahování žádoucích vlastností.

Působí na příznaky, neodstraňuje ovšem příčiny napětí, ani příčiny organických nebo neurotických poruch.

Metodu autogenního tréninku vypracoval berlínský nervový lékař prof. J. H. Schulz. Využil jednak některých prvků jogínských, jednak poznatků získaných s užíváním hypnózy.

Provedl rozbor zážitků hypnotizovaných a vypracoval na tomto základě systém fyziologicky podložených cvičení k dosažení takového stavu, který by cvičením umožnil některé výsledky, dosahované v hypnóze. Při autogenním tréninku ovšem již nejde o hypnózu, nýbrž pouze o využití některých podobných psychologických mechanismů.

Základní principy autogenního tréninku jsou dva: relaxace a koncentrace. Relaxace znamená uvolnění svalstva. Toto svalové uvolnění umožňuje na základě fyziologických souvislostí navodit klid duševní a současně uklidnit a zharmonizovat i činnost vnitřních orgánů. Koncentrace při autogenním tréninku spočívá v soustředění na určitou představu, která pak ovlivňuje organismus. Relaxovaný stav zvyšuje její účinek. Cvičení jsou propracována v přesný systém, který má svůj nižší a vyšší stupeň. Nižší stupeň se skládá ze šesti cvičení. Patří k nim nácvik pocitu tíhy, pocitu tepla v končetinách, vnímání klidného dechu, pravidelného tepu srdce, pocitu tepla v břiše a chladu na čele. Na tato cvičení lze v případě potřeby navázat používáním vhodně vytvořených individuálních formulek. Vyšší stupeň je pro běžnou praxi příliš náročný a proto jej v tomto návodu neuvádím. K dosažení praktických výsledků plně stačí cvičení nižšího stupně.⁹² Již z tohoto popisu techniky je patrné, že je velmi náročná a v domácím prostředí bez profesionálního vedení obtížně realizovatelná. Pokud se zaměříme na cíle této techniky, kterými jsou zejména koncentrace a relaxace, můžeme ji v omezené míře doma simulovat.

Velmi mne zaujal autogenní trénink pro děti od čtyř let Else Müllerové, autorky knihy Příběhy z měsíční houpačky, která obsahuje třicet čtyři příběhy na

---

⁹² WEIMAROVÁ M. *Dobrá psychiatrie: Stránky o tom, proč se nebát duševních nemocí a problémů, jak a kde Vám pomůžeme se z nich dostat.* [online]. Citováno 27.5.2013. Dostupné z: <http://www.dobrapsychiatrie.cz/relaxace/autogenni-trenink>.

dobrou noc, jež přináší relaxaci, zklidnění, uvolnění, podporují fantazii a sebedůvěru. Do každé pohádky jsou včleněny standardní formulky s cvičení autogenního tréninku. Cvičení klidu, tíhy a tepla, zklidnění dechu, koncentrace a formulky k posílení sebedůvěry jsou zakomponována jako přirozená součást do každého pohádkového příběhu. Autogenní trénink, tak jak byl „klasicky“ strukturován a sestaven profesorem J. H. Schultzem, je logicky zahrnut do průběhu děje. Pohádkové příběhy v této knize nabízejí uvolnění a odpočinutí. Mají bezprostředně uklidňující vliv na vegetativní nervový systém a také pozitivně ovlivňují psychosomatické poruchy. Díky jejich účinku lze regenerovat celý organismus, normalizují dýchání a uvolňují vnitřní tenze. To vše má dlouhodobé účinky na imunitní systém organismu a na omezení negativního vlivu stresu. Kniha nabízí přiměřené pohádky bez spekulativních obsahů. Každý napínavý příběh končí šťastným rozuzlením, což je důležitý předpoklad pro každý účinný příběh na dobrou noc. Příběhy jsou vyprávěny jazykem srozumitelným i pro malé děti. Příběhy vycházející z klasických pohádek mohou být pro děti inspirací a pomáhat jim rozvíjet jejich vlastní fantazii. Řeč je transferem pro imaginaci, vizualizaci a usnadňuje „vtělení“ impulsů autogenního tréninku. Terapeutický účinek spočívá také v tom, že se dítě identifikuje s hlavní postavou příběhu. Příběhy z měsíční houpačky nabízejí širokou paletu pedagogicko-terapeutických možností.⁹³ Tato metoda neslouží primárně ke sdělování faktu adopce, ale podle mého názoru může velmi významně přispět k získávání sebedůvěry, zklidnění a poznávání sebe sama, což je pro dítě, které potřebuje budovat svou identitu, velmi přínosné.

5.3 Kniha života

Technika tzv. knihy života patří mezi aktivizační terapie, jejichž cílem je, aby se klienti bez velkého úsilí cítili dobře při určité činnosti a současně při tom byli ve styku s jinými klienty, respektive terapeuty. Kniha života je vlastní životopis doplňovaný

---

⁹³ MÜLLER E. *Příběhy z měsíční houpačky*. 1998, str. 9 – 11.

fotografiemi, případně kresbami a měla by být přehledem spíše dobrých než špatných vzpomínek.⁹⁴

Kniha by měla být koncipována jako přehled základních témat, které by rodiče neměli opomenout. To však zároveň znamená, že by se měla rozvinout a obohatit o mnohá jiná témata, která jsou pro dané dítě důležitá. K jednou vytvořeným či vyplněným tématům je vhodné se opakovaně vracet, eventuálně je doplňovat a aktualizovat.

Základní představa je, že dítě ve věku, kdy už umí číst a psát, začíná dokumentovat fakta z minulosti, která by už mělo rámcově znát z vyprávění rodičů. Vrací se zpět – od každodenních skutečností, které důvěrně zná, k minulosti o svém původu, kterou zná jen mlhavě, nepřesně, jen z vyprávění. Po té, co se projde tento blok vzpomínkový, retrospektivní, měla by následovat práce, která se týká nových událostí v přítomnosti a pohledů do budoucnosti. Tím práce na knize života postupně získává deníkovou formu. Ke knize je možno připojit např. i dočasné deníky z cest apod. Svým způsobem je kniha života časový i nadčasový výtvar. Vypovídá o aktuálním okamžiku, kdy se tvoří, ale i o skutečnostech, které jsou neměnné po celou dobu života dítěte. Na rozdíl od rodinných alb patří kniha života zcela dítěti. S tímto vědomím by měli rodiče k práci na této příručce přistupovat. Cílem knihy života je mimo jiné také to, aby dítě v představách o své minulosti nemělo nesrovnalosti, které by mohly nepříjemně překvapit.

Při vyplňování je třeba respektovat kapacitu a tempo dítěte. Není to příručka na cvičení pravopisu či krasopisu. Její vytváření by mělo být oproštěno od jakéhokoli moralizování, ale spíše s přiměřeným povzbuzováním. Není možné knihu života vyplnit naráz. Předpokládá se, že se k ní rodiče s dítětem budou vracet, když bude mít dítě chuť.

Při tvorbě této knihy není žádný důvod omezit se pouze na psané slovo, obrázky a fotografie. Je možno archivovat audio a video nahrávky, je možné vložit například kamínek či rostlinu, schovat ouško hrnku na památku, dárek či jen zapsat

---

⁹⁴ MATOUŠEK O. *Slovník sociální práce*. 2008,

vtipnou hlášku. Tyto věci vytvářejí identitu nejen v okamžiku archivování, ale pokaždé, kdy se k nim dítě vrací – v dětství, ale pak později v dospělosti. Tyto předměty pak budou svědky nejen osobní historie, ale i rodičovské investice a vztahu, který někdy bývá v krizových obdobích vratký.⁹⁵ Z výše uvedeného vyplývá, že se nemusí jednat o knihu jako takovou, ale že to může být třeba i krabice naplněná vzpomínkovými artefakty.

Při tvorbě knihy života mohou částečně posloužit deníčky, které jsou k dostání v knihkupectvích. Doporučovala bych však jeho výrobu zcela z domácích zdrojů. Předtištěné knihy totiž mívají prostor pro informace, které třeba noví rodiče nemusí znát. Ať už se jedná o čas narození, míry, první fotografii apod. Jako ideální pro Knihu života se mi jeví fotoalbum s lepící fólií, pod níž můžeme efektně skládat nejen fotografie, ale i kartičky s nápisy, obrázky dítěte a jiný materiál. Knihu může vyrábět také šikovná maminka z jednotlivých listů tvrdého papíru či kartonu, na něž bude libovolně přilepovat potřebný materiál, který časem dítěti přiblíží jeho původ, cestu do nové rodiny a první dny, měsíce a roky života. Rozhodně není na škodu dítě časem zapojit a zakládat jeho obrázky do této knihy. Taková osobní kniha dítěte může sloužit především jako komunikační prostředek. Dítě ji sundá z police a rodiče ví, že si chce o problematice jeho příchodu do rodiny promluvit. Rodiče pak mohou s dítětem listovat v deníku a probírat všechny detaily, které budou dítě zajímat. Je to příjemná a nenásilná forma pro obě strany. Dítě se nemusí ostýchat toto citlivé téma otevřít a rodič nemusí hledat správnou chvíli, jak si s dítětem promluvit. Nemusí se zabývat obavami, jestli o adopci nemluví příliš často nebo naopak příliš málo.

5.4 Arteterapie

Arteterapie je obor, který se zabývá výtvarnou tvorbou a výtvarným projevem, vývojovými stadii výtvarného projevu, vztahy díla s osobností jeho tvůrce a využitím

---

⁹⁵ KLIMEŠ J. *Budování identity dítěte - nejtěžší výchovný úkol v moderní společnosti*. [online]. Citováno 26.5.2013. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7713/Budovani_identity_ditete.pdf. Str. 10.

výtvarného procesu a tvorby v procesu terapeutickém. Je to mezioborová disciplína na pomezí psychologie, terapie a umění. V náhradní rodinné péči je cílem arteterapie lepší porozumění dětem v rodině, pochopení dynamiky celé rodiny a prevence krizových situací.⁹⁶ Toto se týká především víkendových seminářů, které lze s dětmi navštěvovat. Jedna z mnoha organizací, které takové semináře nabízejí je občanské sdružení Rozum a cit, která se přímo specializuje na děti z náhradní rodinné péče. Další organizací, která se zabývá arteterapií pro děti je např. AKTIP – Konzultační a terapeutický institut Praha.

Výtvarná činnost je naprosto přirozená všem dětem od velmi raného věku. Dítě je přirozeně zvědavé a tvůrčí. Zanechat po sobě výtvarnou stopu na papíře, zdi či skřínce je pro něj vždy zážitek. Výtvarná tvorba v rodinném prostředí má mnoho funkcí. Při kreslení malým dětem zprostředkovávají rodiče (ale také babičky nebo třeba paní učitelky ve školce) popis okolního světa, čímž rozvíjí jeho poznávací funkce. Dítě většinou pracuje na čtvrtce papíru, což jej nenásilně vede k vymezení a respektování hranic. Další funkcí výtvarného projevu je to, že dítě často svým obrázkem něco nevědomě sděluje. Nedisponuje ještě slovními vyjadřovacími schopnostmi dospělých. Obrázek může sloužit jako komunikační prostředek.⁹⁷

Arteterapie v náhradní rodinné péči má svá specifika, a to především proto, že děti v náhradních rodinách často prošly nějakým traumatickým zážitkem, mohly být fyzicky i psychicky deprivovány, mohou mít vývojové či intelektuální vady, ale také mohou být jejich potíže způsobeny xenofobním chováním okolí. V těchto případech jsou výtvarné postupy jako např. arteterapie velmi vhodné, protože jsou založeny na znalosti propojení vývoje osobnosti s vývojem výtvarného projevu dítěte a na společném malování, při kterém se necítí ohroženy.

Arteterapii mohou rodiče a další příbuzní využít také při tvorbě knihy života, která byla popsána výše. Oblíbenou technikou hojně užívanou například v rodinných poradnách je „začarovaná rodina“. Samozřejmě obrázek řekne

---

⁹⁶ KOPTA P. *Využití arteterapie v náhradní rodině* [online], 2008. Citováno 26.5.2013. Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/files/File/vyuziti_arteterapie_v_nr.pdf.

⁹⁷ KOPTA P. *Využití arteterapie v náhradní rodině* [online], 2008. Citováno 26.5.2013. Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/files/File/vyuziti_arteterapie_v_nr.pdf.

školenému odborníkovi mnohem víc než rodičům-laikům, ale i tak budou možná překvapeni výsledkem. Stačí, když budou vnímat obrázek komplexně a zaměří se na to, jak je kdo velký, kdo stojí vedle koho, což ukazuje na vztahy mezi lidmi, tak jak je vidí dítě. Zadání je jednoduché: každý z členů rodiny má svou čtvrtku papíru a pastelky. Úkolem je namalovat začarovanou rodinu tak, že každý z členů bude namalován jako nějaké zvířátko. Zvířátka by ale měla mít nějaké vlastnosti společné se skutečným členem rodiny. Důležité je, aby měl každý svůj pracovní prostor a členové rodiny se navzájem neovlivňovali – „neopisovali“. Pokud některá vyobrazení nejsou jasná, můžeme se dítěte doptat.⁹⁸

Velmi zajímavý podtext má technika s názvem „proměna“. K výrobě potřebujeme kreslící papír, čtvrtku tvrdého papíru, lepidlo, pastelky, vodové nebo temperové barvy. Tato technika je založena na abreakci a změně emočního náboje. V první fázi důkladně nakreslíme něco, co nemáme rádi nebo co dokonce nenávidíme. Potom, když je obrázek hotov, se soustředíme na nenávist k danému tématu a se vším vztekem výtvar roztrháme, zadupáme a vše můžeme doprovázet křikem. Po této abreakční části si vezmeme roztrhané kousky původního obrázku a vytvoříme z něj obrázek nový, který znázorňuje naopak něco, co máme rádi. Do nově vzniklého výtvaru musíme začlenit všechny kousky původního obrázku. Pro dotvoření použijeme vodové nebo temperové barvy. Když je nový obrázek hotov, povídáme si s dětmi o tom, jak se cítily a která část je oslovila více, co mají a nemají rády atd.⁹⁹ Tato proměna špatného v dobré mi evokuje prožité trauma, které dítě může mít za sebou. Dítě sice prožilo něco špatného, ale teď už s rodiči „skládá nový obrázek“, který je mnohem lepší. Možná rodiče mohou také navázat se starším dítětem rozhovor o tom, že život je plný nepříjemných věcí a překážek, ale vždy se střídají s věcmi dobrými. Každá krize přináší určitou obměnu a může člověka posíleného o životní zkušenosti posunout dál.

---

⁹⁸ tamtéž

⁹⁹ KOPTA P. *Využití arteterapie v náhradní rodině* [online], 2008. Citováno 26.5.2013. Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/files/File/vyuziti_arteterapie_v_nr.pdf.

Výtvarná činnost umožňuje vyjádřit emoce, myšlenky, pocity, vjemy (sebevyjádření), posiluje kreativitu a sebedůvěru, učí hledat v symbolickém ztvárnění cestu ke změně a vede ke změnám přístupů při řešení zátěžových situací. V neposlední řadě společná výtvarná tvorba v rodinném kruhu umožňuje otevřít se a sdílet své potřeby a pocity s druhými a rozvíjí vzájemnou komunikaci. Společná tvorba je něčím nenahraditelným, je časem, kdy se rodiče přiblíží svým dětem, stávají se jejich rovnocennými partnery, a to jim umožňuje nenásilně vstoupit do jejich světa a snad ho také částečně pochopit. Je potřeba se během výtvarné tvorby naučit pozorovat a aktivně naslouchat, jen tak si všimneme toho, co nám bylo dříve skryté. Postupně rodiče získávají cit pro potřeby svých dětí a začínají více vnímat jejich individuální zvláštnosti. Vše, co se o dětech při společné nebo individuální práci dozví, mohou využít pro jejich další rozvoj a pro vytvoření bezpečného zázemí, které je tolik potřebné nejen pro děti vlastní, ale především pro děti v náhradní rodinné péči.

5.5 Rituály

„Rituály, tedy pravidelně se opakující sled činností, jsou jistotou, kterou dítěti dáváme a jejímž prostřednictvím se učí vnímat čas. Jsou důležité právě při zvládání přechodových stavů a rodiče je přesně v těchto situacích instinktivně používají.“¹⁰⁰ Můžeme také říci, že rituály jsou specifické, pro rodinu typické a ustálené průběhy některých činností, které mají ochrannou, pomocnou a stabilizační funkci. Rituály mohou mít podobu každodenní rutiny, jako je stolování, loučení členů rodiny ráno před odchodem do školy a práce či večerní ukládání ke spánku. Jedná se také o slavnostní příležitosti jako slavení narozenin, rodinných výročí, Vánoc aj., při nichž se silně projevuje rodinná tradice.

Rituály v rodinách usnadňují průchod změnami a pomáhají formovat identitu v obdobích, kdy je potřebná její inovace. Mohou přesahovat skrze rodinnou tradici

---

¹⁰⁰ JUNGWIRTHOVÁ I. *Pohodoví rodiče - pohodové děti: podporujeme vývoj dítěte*. 2008, str. 29.

a být pozměňovány současnými potřebami rodiny. Zpřístupňují tak pocit kontinuity života na jedné straně a usnadňují akceptaci změn na straně druhé. V rodinách, v nichž jsou rituály zanedbávané, potlačené či zapomenuté, může životně důležité vědomí rodinné identity v průběhu času slábnout. Ze zkušeností praktiků vyplývá, že je hodně lidí, kteří by si přáli rodinné rituály oživit, ale neví jak. Tito lidé intuitivně vnímají ochrannou a kohezivní funkci rituálů.

Kapitola o rituálech logicky uzavírá oddíl doprovodných technik ke komunikaci v rodině s adoptovaným dítětem. Rituálem se totiž může stát mimo klasické setkávání u společného jídla, loučení aj. také některá z výše uvedených technik, např. čtení pohádek, které mohou být aplikováním biblioterapie v rámci večerního rituálu.

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo popsat vhodný způsob komunikace o faktu adopce mezi adoptivními rodiči a osvojeným dítětem. V práci jsem se zabývala významem pravdy v jejich vztahu, jakožto důležitým základem pro vývoj identity dítěte, ale také přetváření identity rodičů, kteří ji proměňují vzhledem k tomu, jak se adoptí naplnila jejich touha po rodičovství a současně se utváří jinak než u rodičovství biologického.

Práce také popisuje stanoviska odborných pracovníků, zejména dětských psychologů. Odborníci převážně doporučují dítěti sdělit pravdu o adopci, a to vhodným způsobem ideálně do věku tří let (tedy do doby než se dítě ocitne v dětském kolektivu mateřské školy vzhledem k možnosti vyjádření jinou osobou, ale také kvůli zdravému utváření identity). Naopak nepovažují za vhodné začínat rozhovory o adopci v době puberty, kdy člověk prochází velmi náročným vývojovým obdobím a celkově se začíná dotvářet jeho osobnost. V práci se také stručně zabývám vývojovou psychologií, kde k charakteristikám jednotlivých vývojových fází osobnosti přikládám vhodné metody a techniky komunikace s adoptovaným dítětem.

Podrobněji se pak zabývám metodami a technikami, jakožto podpůrnými prostředky ke komunikaci, zejména pak biblioterapií, arteterapií, autogenním tréninkem a rituály.

Celá práce je doplněna několika kazuistikami, které byly vytvořeny na základě rozhovorů s adoptivními rodiči a adoptovanými dětmi (od pětiletého dítěte po dospělé jedince). Kazuistiky dokreslují důležitá témata nebo slouží jako srovnání teorie a praxe. Všechny kazuistiky mají z důvodu mlčenlivosti změněná jména a další identifikační údaje.

Ve srovnání s mou bakalářskou prací jsem našla mnohem více adoptivních rodičů, kteří jsou ochotni se svými dětmi o adopci mluvit. Setkávala jsem se spíše s tím, že váhali nad způsobem, jakým tuto skutečnost sdělit, popřípadě již dlouho sbírali odvalu k otevření tohoto tématu s dítětem. Pouze v jednom případě jsem se setkala s tím, že matka tvrdí, že na sdělení faktu adopce je ještě čas, přičemž dítě je již

nyní v ideálním věku, kdy by se mělo začít dozvídat o svém původu a o tom, jak do rodiny přišlo (věk asi čtyři roky). V jednom případě jsem se setkala s rodiči, kteří nejsou vůbec ochotni se s dítětem na toto téma bavit.

V budoucnu bych se ráda touto problematikou zabývala ještě hlouběji. Velmi zvažuju rozsáhlejší výzkum, popř. práci na odborném článku do periodika či jinou publikaci.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Literatura

COLOROSO B. Krizové situace v rodině. 1. vyd. Praha: Ikar, 2007.

ISBN 978-80-249-1027-7.

Helus Z. Dítě v osobnostním pojetí. 1. vyd. Praha: Portál, 2004.

ISBN 80-7178-888-0.

MATĚJČEK Z. Co řekneme osvojenému dítěti. Praha: MPSV ČSR, ROH – Práce, 1982

MATĚJČEK Z. Děti, rodina a stres. 1. vyd. Praha: Galén, 1994. ISBN 80-85824-06-X.

MATĚJČEK Z. Dítě a rodina v psychologickém poradenství. 1.vyd. Praha: SPN, 1992.

ISBN 80-04-25236-2.

MATĚJČEK Z. O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. 1. vyd. Praha: Portál, 1994.

ISBN 80-85282-83-6.

MATĚJČEK Z. Osvojení a pěstounská péče. 1. vyd. Praha: Portál, 2002.

ISBN 8-7178-637-3.

MATĚJČEK Z. Náhradní rodinná péče, 1. vyd. Praha: Portál, 1999.

ISBN 80-7178-304-8.

MOŽNÝ I. Moderní rodina – mýty a skutečnost. 1. vyd. Brno: Blok, 1990.

ISBN 80-7029-018-8.

MÜLLER E. Příběhy z měsíční houpačky. 1. vyd. Praha: Portál, 1998.

ISBN 80-717-8219-X

PREKOPOVÁ J. Aby láska v rodinách proudila. 2. vyd. Monika Vadasová-Elšíková, 2012. ISBN 978-809-0499-102.

RHEINWALDOVÁ E. Jak vychovat šťastné dítě. 2. vyd. Praha: Motto 1997.

ISBN 80-85872-61-7.

ŘÍČAN P. Psychologie. 1. vyd. Praha: Portál 2005. ISBN 80-7178-923-2.

SCHOOLEROVÁ J. E. Adoptce vztah založený na slibu. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2002. ISBN 80-7255-066-7.

SOBOTKOVÁ I. Psychologie rodiny. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-174-6.

ŠPAŇHELOVÁ I. Slovník dětského světa aneb Rozumíme si? 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2006. ISBN 80-204-1513-0.

VÁGNEROVÁ M. Vývojová psychologie. 1. vyd. Praha: Portál, 2000.
ISBN 80-7178-308-0.

Užité encyklopedie a slovníky

MATOUŠEK, O. Slovník sociální práce. 2.vyd. Praha: Portál 2008.
ISBN 80-7178-549-0.

Prameny

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí
Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

Elektronické dokumenty

Bibliothelp - Bubu: www.bibliothelp.cz. [online]. Citováno 27.5.2013. Dostupné z: <http://www.bibliothelp.cz/knihy/bubu>.

KISK: Kabinet informačních studií a knihovnictví. [online]. Citováno 25.5.2013. Dostupné z: <http://kisk.phil.muni.cz/wiki/Biblioterapie>.

KLIMEŠ J. Budování identity dítěte - nejtěžší výchovný úkol v moderní společnosti. [online]. Citováno 15.5.2013. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7713/Budovani_identity_ditete.pdf.

KOPTA P. Využití arteterapie v náhradní rodině [online], 2008. Citováno 26.5.2013. Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/files/File/vyuziti_arteterapie_v_nr.pdf.

Olomoucký kraj: Zprostředkování náhradní rodinné péče. [online].

Citováno 13.2.2013. Dostupné z: <http://www.kr-olomoucky.cz/zprostredkovani-nahradni-rodinne-pece-cl-570.html>.

SVOBODOVÁ M. Sociální práce: Děti a náhradní výchovná péče [online]. Citováno 23.5.2013

Dostupné z: <http://www.socialniprace.cz/soubory/2003-2-091001164720.pdf>

WEIMAROVÁ M. Dobrá psychiatrie: Stránky o tom, proč se nebát duševních nemocí a problémů, jak a kde Vám pomůžeme se z nich dostat. [online]. Citováno 27.5.2013. Dostupné z: <http://www.dobrapsychiatrie.cz/relaxace/autogenni-trenink>.

Časopisy

NOVÁK T. Kdy a jak říct pravdu o adopci? Psychologie Dnes. 2010, roč. 16, č. 5 str. 50.

RIEGER Z. *Říci osvojeným dětem pravdu o adopci?* Psychologie Dnes. 2009, roč. 15, č. 12, str. 31.

ŠTURMA J. *Říci osvojeným dětem pravdu o adopci?* Psychologie Dnes. 2009, roč. 15, č. 12, str. 30.

PŘÍLOHY

Příloha č. 1 – Žádost o zařazení do evidence osob vhodných stát se osvojiteli

MĚSTSKÝ ÚŘAD HRANICE

QF-OSVZ-93

ODBOR SOCIÁLNÍCH VĚCÍ A ZDRAVOTNICTVÍ

Pernštejnské náměstí 1

753 37 HRANICE

č. jednací   číslo spisu   rok

--	--	--

razítko podatelny - den podání

--

ŽÁDOST O ZAŘAZENÍ DO EVIDENCE ŽADATELŮ VHODNÝCH STÁT SE OSVOJITELI

- dle ust. § 21, odst. 3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Žadatelka

Jméno a příjmení:..... Státní občanství: .....

Datum narození:..... Rodné číslo: .....

Trvalé bydliště:
.....

Číslo OP (č. pasu) :
.....

Žadatel

Jméno a příjmení:..... Státní občanství: .....

Datum narození:..... Rodné číslo: .....

Trvalé bydliště:
.....

Číslo OP (č. pasu) :
.....

Žádám o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli dle ust. § 21, ods. 3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Pokud krajský úřad nezprostředkuje osvojení do 12 kalendářních měsíců od nabytí právní moci rozhodnutí o zařazení evidence žadatelů, a Ministerstvo práce a sociálních věcí poté do 6 měsíců, **souhlasím/nesouhlasím** s tím, aby tato žádost byla postoupena Úřadu pro mezinárodně-právní ochranu dětí za účelem jejího zařazení do evidence pro zprostředkování osvojení ve vztahu k cizině.

Souhlasím s tím, že orgán sociálně-právní ochrany dětí je oprávněn zjišťovat další potřebné údaje pro zprostředkování zejména o tom, zda způsobem svého života budu zajišťovat pro dítě vhodné výchovné prostředí, kdykoliv zjišťovat, zda nedošlo ke změně rozhodných skutečností uvedených ve spisové dokumentaci.

Souhlasím rovněž s účastí na přípravě přijetí dítěte do rodiny.

V

dne

.....
podpis žadatele

.....
podpis žadatelky

Doklady potřebné k žádosti:

dotazník pro žadatele o svěření dítěte do své péče – část A - žadatelka

dotazník pro žadatele o svěření dítěte do své péče – část A – žadatel

dotazník „Svěření dítěte do vaší péče“ – část B

doklad o státním občanství žadatelů

rodné listy žadatelů

rodný list dítěte žadatelů

oddací list žadatelů

dotazník pro žadatele o zprostředkování náhradní rodinné péče – žadatelka + vlastní lékařské vyšetření

dotazník pro žadatele o zprostředkování náhradní rodinné péče – žadatel + vlastní lékařské vyšetření

potvrzení o výši příjmů + pracovní posudek – žadatelka

potvrzení o výši příjmů + pracovní posudek – žadatel¹⁰¹

---

¹⁰¹ Město Hranice: *Osvojení a pěstounská péče*. [online]. Citováno 23.6.2013. Dostupné z: <http://www.mesto-hranice.cz/cs/pro-obcany/zivotni-situace2/socialni-oblast-zdravotnictvi/osvojeni-a-pestounska-pece.html>.

Příloha č. 2 – Dotazník o představách o svěřeném dítěti

SVĚŘENÍ DÍTĚTE DO VAŠÍ PÉČE
(žadatelé vyplní společně)

- Proč a jak dlouho uvažujete o přijetí dítěte do vaší péče?
-
-
- Hovořili jste s někým o vašem záměru a jaký měl názor na vaše rozhodnutí?
s dětmi:

s osobou, která s vámi žije ve společné domácnosti:

s rodiči/sourozenci:

se širší rodinou:

s ostatními:
- Chcete čekat, než bude vyhledáno dítě podle vašich představ?
ano/ne
jak dlouho:

proč:
-
- Která z následujících možností je pro vás nejpříjemnější:
a) získat dítě co nejdříve, nezáleží na tom, jaké bude
b) počkat tak dlouho, dokud nebude vyhledáno dítě pod našich představ
- Chcete osvojení před okolím utajit?
ano   ne   nevím   v žádném případě
- Kdo zůstane s dítětem po přijetí do rodiny doma?
-
- Bude vám s výchovou dítěte někdo pomáhat?
ano/ne   kdo:
- Přijmete dítě odlišného etnika než je vaše?
ano   ne   nevím   v žádném případě

9. Přijmete dítě, u kterého bylo zjištěno:

postižení tělesné ☐ ano / ne / nevím / v žádném případě

postižení smyslové ☐ ano / ne / nevím / v žádném případě

duševní porucha ☐ ano / ne / nevím / v žádném případě

jiné onemocnění ☐ ano / ne / nevím / v žádném případě

Jaké onemocnění by vám nevadilo?

léčitelné ☐ .....

neléčitelné ☐ .....

vzhledově zjevné ☐ .....

jiné .....

VAŠE PŘEDSTAVY O DÍTĚTI A JEJICH ZDŮVODNĚNÍ

Pohlaví:

Věk:

Vzhled, povaha, původ, apod.:

-

-

-

-

Zdravotní stav (intelekt) dítěte

-

-

Jiné:

Podpis žadatelky:

Podpis žadatele

Datum:¹⁰²

---

¹⁰² interní materiál Město Lipník nad Bečvou

RESUMÉ

Význam pravdy ve vztahu adoptivních rodičů a osvojeného dítěte

Bc. Radka Pospíšilová

Stěžejním tématem je komunikace mezi adoptivními rodiči a adoptovaným dítětem, a to především vhodný způsob sdělování pravdy a vhodné načasování o faktu adopce. V této práci komparuji stanoviska psychologů a dalších odborníků, zejména sociálních pracovníků se zkušenostmi adoptivních rodičů a adoptovaných dětí za použití kazuistik. Dalším významným tématem této práce je identita adoptivních rodičů a adoptovaných dětí. Práce také nastiňuje některé metody a techniky nastiňující možnosti sdělování pravdy dítěti, které jsou současně reflektovány s vývojovou psychologií. Podrobněji pak popisují konkrétní metody a techniky, zejména arteterapii, bibliotetapii, autogenní trénink.

SUMMARY

Importance of Truth in Relation Adoptive Parents and the Adopted Child

Bc. Radka Pospíšilová

The fundamental theme is the communication between the adoptive parents and an adopted child especially choosing the appropriate way of telling the truth and right timing of the fact of adoption. This thesis compares the attitudes of psychologists and other professionals, especially social workers with experiences with adoptive parents and adopted children through the casuistries.

Another significant theme in this thesis is an identity of the adoptive parents and adopted children. The thesis describes some methods and techniques that find easier way of telling the truth to the child which are contemporaneously facilitating with the developmental psychology. In detail then I am describing the concrete methods and techniques, especially art psychotherapy, bibliotherapy, autogenous training.